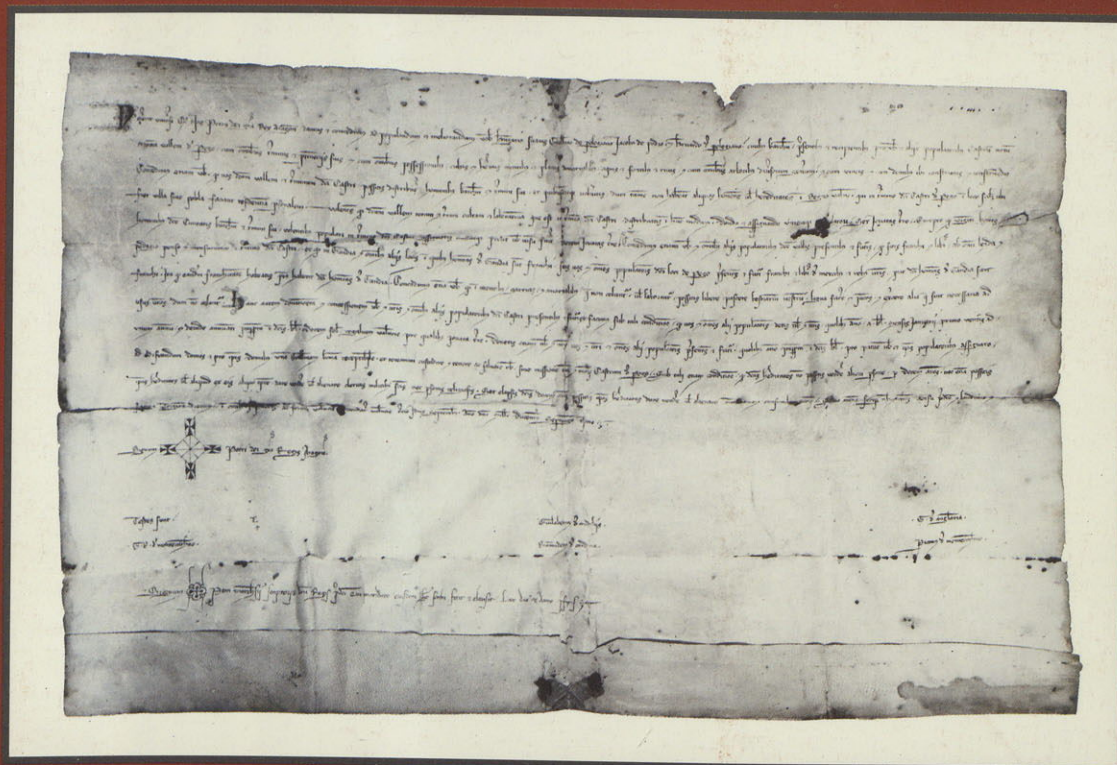
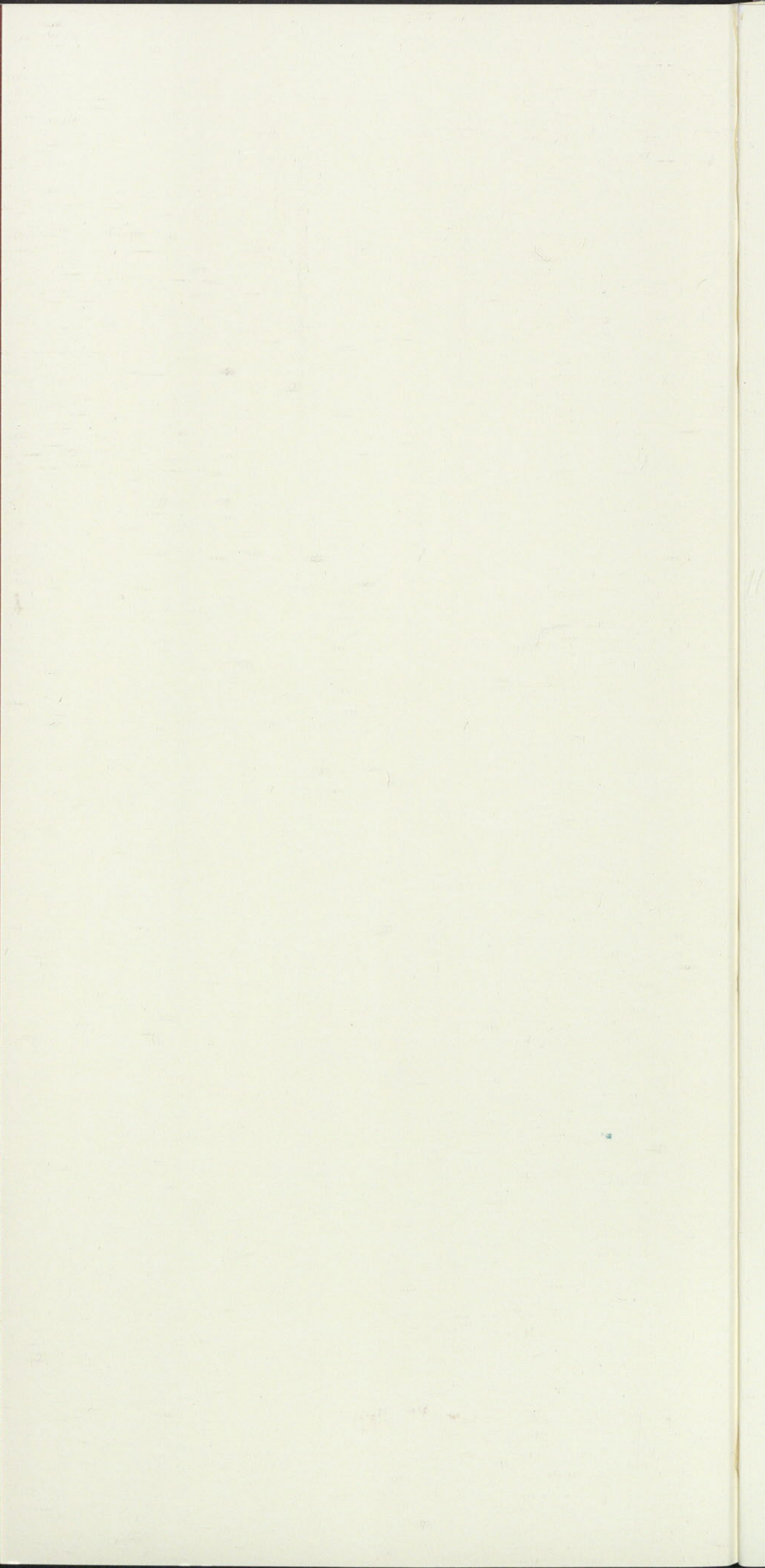
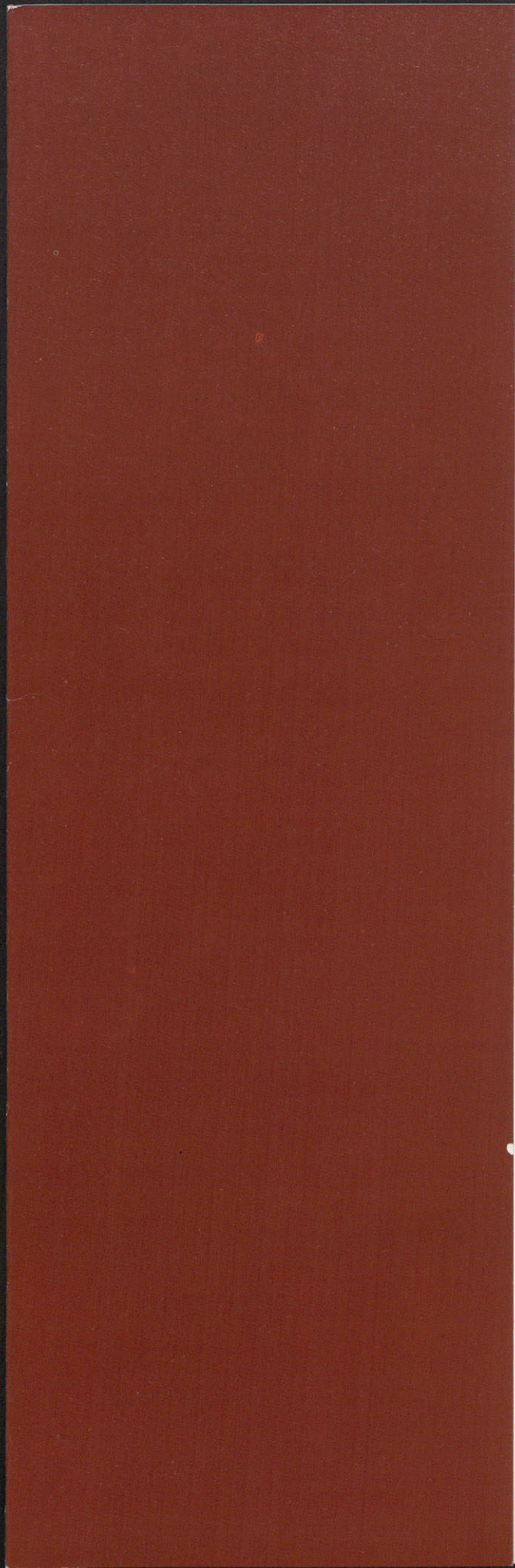
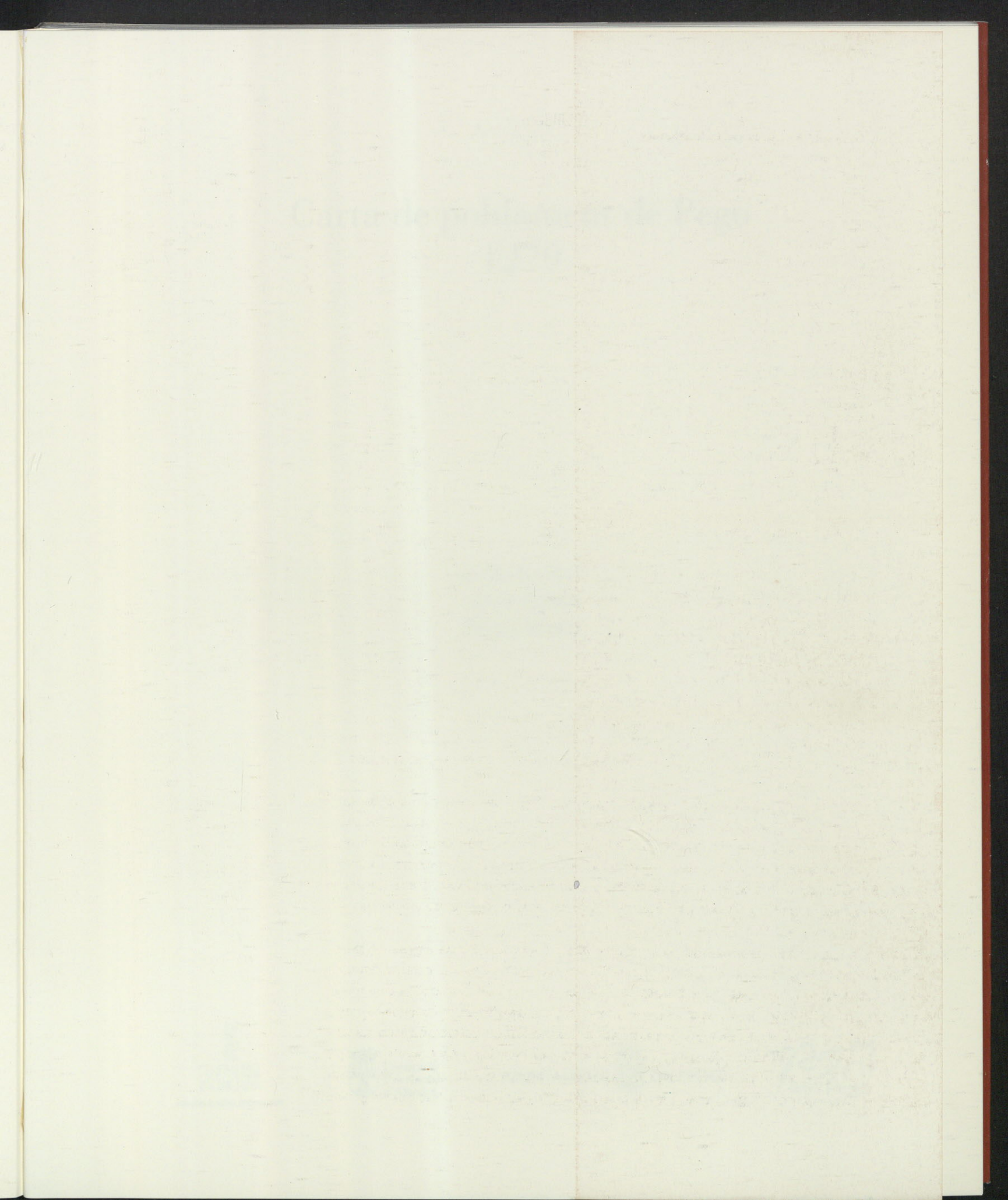

Carta de poblament de Pego 1279

ENRIC GUINOT
JOSEP TORRÓ
JAVIER MARTÍ

Carta de poblament de Pego 1279

ENRIC GUINOT
JOSEP TORRÓ
JAVIER MARTÍ

Comité d'Honor del 725è Aniversari

Presidència del Comité d'Honor:

Honorable Sr. N'Esteban González Pons,
Conseller de Cultura, Educació i Esports de la Generalitat Valenciana

Vicepresidència del Comité d'Honor:

Excel·lentíssim Sr. En José Joaquín Ripoll Serrano,
President de la Diputació Provincial d'Alacant.

Il·lustríssim Sr. En David Serra Cervera,
Secretari Autonòmic de Cultura

En José Carmelo Ortola Siscar,
Alcalde-President de l'Ajuntament de Pegò

Na Ana Aparisi Server,
Primera Tinent d'Alcalde de l'Ajuntament de Pegò

En Joan Carles Cambrils i Camarena,
Segon Tinent d'Alcalde de l'Ajuntament de Pegò

En J. Melchor Seguí Carrió,
Rector de l'Església Arxiprestal de l'Assumpció de Nostra Senyora

En Fernando Sendra García,
President de la Junta Central de Moros i Cristians de Pegò

N'Antoni Prats,
President de l'Institut d'Estudis Comarcals.

Edita:
Ajuntament de Pegò

Portada:
Carta de poblament de Pegò
A.C.A. Reial Cancelleria, Reg. núm. 44, fol. 152vº

Coordinació:
J. M. Almela

Disseny:
Rafel Ruiz

Dipòsit Legal: V-3497-2004

Impressió:
Gràfiques Colomar, S. A.

SUMARI

Presentació de l'alcalde, <i>José Carmelo Ortolà Siscar.</i>	7
Presentació del regidor, <i>Joan-Carles Cambrils Camarena.</i>	9
Introducció. De l'origen de Pego, (...) del naixement d'un poble, <i>Joan Miquel Almela Cots.</i>	13-14
Un temps de cartes de poblament, la colonització feudal del regne de València en el segle XIII, <i>Enric Guinot Rodríguez.</i>	15-22
Les cartes de poblament i la colonització de Pego (1279-1300), <i>Josep Torró i Abad.</i>	23-32
La vila de Pego a les acaballes de l'edat mitjana, <i>Javier Martí Oltra</i>	33-41
Carta de poblament original en llatí i transcripció al valencià.	43-49
Vocabulari, <i>Núria Gómez Bolufer, Anna Sala Caselles i Maria Sendra Cardona</i>	51-52

INDEX

Introduction 1

Chapter I 10

Chapter II 20

Chapter III 30

Chapter IV 40

Chapter V 50

Chapter VI 60

Chapter VII 70

Chapter VIII 80

Chapter IX 90

Chapter X 100

Chapter XI 110

Chapter XII 120

Chapter XIII 130

Chapter XIV 140

Chapter XV 150

Chapter XVI 160

Chapter XVII 170

Chapter XVIII 180

Chapter XIX 190

Chapter XX 200

Appendix 210

Bibliography 220

Index 230

Des que va començar aquesta legislatura, l'Equip de Govern de l'Ajuntament de Pego es va fixar un repte que fins aleshores mai s'havia dut a terme a la nostra Vila; aquest repte és donar a conèixer a tots els pegolins, així com a la gent de la nostra comarca, que ara fa 725 anys es va signar la primera Carta Poble de Pego, document que marca el naixement del nostre municipi. Amb aquesta iniciativa l'Ajuntament pretén difondre la història pegolina entre la nostra gent, per a que tots ens sentim orgullosos de ser veïns d'aquesta Vila i, al mateix temps, puguem ser coneixedors del llegat que els nostres avantpassats ens van deixar a tots per a que també el férem nostre i gaudírem d'ell.

El 17 de gener de 2004 va ser el punt de partida d'aquesta "aventura històrica", ja que el dia de Sant Antoni va tindre lloc l'acte d'inauguració de l'any del 725. Aquell fred i ventós dia de gener, tots els pegolins ens vam posar les nostres millors gales per rebre les altes autoritats de la Generalitat Valenciana que ens van visitar, així com als més distingits representants de la Diputació d'Alacant que també van voler compartir aquest dia amb nosaltres. A més a més, els Equips de Govern de quasi totes les poblacions de la Marina van acudir a la cita, així com també vam tenir l'honor de compartir aquell moment amb el que era Magnífic i Excel·lentíssim Rector de la Universitat d'Alacant, En Salvador Ordóñez, des d'aleshores amic de la Vila de Pego.

Eixe 17 de gener va ser dia de celebracions, que començaren a les vuit del matí amb la despertà feta per les comissions falleres del nostre poble i acabaren amb la festivitat del Mig Any de Moros i Cristians. Com veiem, diferents associacions pegolines van col·laborar en l'esplendor de la festa, i així ha estat durant tot l'any, ja que la societat pegolina ha assumit que aquest aniversari és el de tots els pegolins i tots han volgut participar d'ell; exemple d'això han estat les diverses publicacions que s'han dut a terme gràcies a l'esforç de la gent, les exposicions realitzades o l'alta col·laboració de les associacions de Pego en el Llibre de Festes Patronals.

Però l'any 2004 també s'ha convertit en l'Any Cultural per antonomàsia al nostre poble: fins la data, mai s'havia conegut que en un sol any es portaren a terme tantes activitats culturals extraordinàries com les que s'estan realitzant. Un exemple d'això seria la instal·lació de la nova Creu de Bodoix, l'exposició al públic de la Doble Verònica (una de les joies patrimonials del nostre poble), la celebració del Tradijocs, la Trobada d'Escoles en Valencià, els concerts de Música al Pati, diferents cicles de conferències, la visita a Pego de personalitats de l'esport a nivell nacional i internacional...

Ara, quan ens trobem en l'equador d'aquest aniversari, arriba el dia més important: el dia de la signatura de la Carta de Poblament, l'onze de setembre. Per aquesta raó, la Corporació que presidisc va decidir apropar aquest document històric a tota la gent, per a què coneguen com és, què diu i què comportava. A l'empar d'aquestes premisses hem editat aquesta publicació que ara contempla el lector. Espere que complisca la seua funció i que amb això tots fem nostre i puguem tindre a casa un document que marca el naixement de la nostra Cultura i etnografia tot i que malauradament, l'original es troba en la distància.

Feliç Aniversari a tots!!

JOSÉ CARMELO ORTOLA SISCAR
Alcalde-President Ajuntament de Pego

Faint, illegible text covering the majority of the page, likely bleed-through from the reverse side.

L'Ajuntament de Pego ha tingut a bé recordar els temps en els que es formaren els trets més importants de la identitat d'aquest poble. Des de mitjans del segle XIII comença el procés de substitució dels residents musulmans que durant segles havien poblat les alqueries d'aquesta vall. Com bé s'explica en aquesta publicació, es donen les primeres passes en el procés constructiu del nostre poble alhora que també comencen a definir-se les parcel·les del terme municipal. D'aquell temps ens dóna compte aquest monogràfic, on, magnífics experts en història medieval valenciana i particularment estudiosos de l'entorn de Pego i les Valls, ens regalen les seues investigacions i interpretacions.

Per tant, pel que fa a la història res més d'interès puc afegir en aquesta breu presentació, però si deixar constància del que ha pretés aquesta Corporació en la commemoració de l'aniversari de la fundació local.

La fita dels 725 anys té format piramidal, de base triangular. En el cim de la piràmide, el sentit inicial i final és la recerca de la **pau i la convivència** entre la nostra cultura i la que ens precedia, la musulmana, a més de totes aquelles que hui en dia comparteixen el present del poble gràcies a la seua arribada des de nombrosos i diversos indrets del món per tal d'establir-se ací. Ningú pot pensar que se celebra cap victòria militar o religiosa, però és innegable que les conseqüències d'aquells temps tèrbols són els fonaments culturals i patrimonials (*la base nacional*) de la nostra particular identitat actual.

En un altre dels vèrtex de la piràmide, està la **memòria històrica**, necessària per a entendre els trets identitaris d'aquesta vella vila i a la que aquesta publicació contribueix magníficament, entre moltes altres activitats, publicacions i recuperacions de patrimoni moble i immoble que s'han dut a terme.

El **caràcter social** del 725 aniversari es manifesta en la voluntat de participació de tot el poble en els actes commemoratius programats pel propi poble, mitjançant la creació d'una Comissió de treball integrada per regidors, tècnics municipals i *activistes* socio-culturals del poble (representants de grups musicals, colles de teatre, dansaires, escriptors, excursionistes, religiosos, etc.). Per tots és conegut que Pego ha patit una fractura social en els darrers anys, i per a què aquesta fractura desaparega cal centrar-se més aviat en buscar fórmules de retrobament i de convivència que no pas en la identificació de culpables. El 725 ha engegat múltiples accions que posen en comú interès i col·laboració de pegolins i pegolines de diverses ideologies, aficions, edats, professions i altres condicions.

D'altra banda, l'Ajuntament presentà el 725 Aniversari amb una nova imatge corporativa que facilités l'ús públic i privat del nou escut del poble i dels seus colors de la bandera. Dintre d'aquesta renovació (malgrat que poc renovava respecte del passat, per l'absència d'una imatge integrada i homogènia) s'hi afegí un anagrama i logotip base i les seues variants referits al 725. La senzillesa i facilitat d'ús d'aquests elements comunicatius ha suposat la seua reproducció en quasi el 100% dels documents generats durant aquest any tant per l'ajuntament com per moltes associacions i organitzacions del poble que s'han volgut sumar a aquest esdeveniment.

La **vessant cultural** del 725 es recorre per la posada en valor i en pràctica de les manifestacions actuals de la cultura popular, fonamentalment. Sense entrar en competència amb les activitats tradicionals culturals o festives que es desenvolupen regularment en el poble, hem fet un esforç per a què tots aquells que vullgueren compartir i concelebrar amb els veïns i visitants les seues habilitats artístiques, les feren realitat, amb l'esforç subsidiari i facilitador de les estructures i recursos humans municipals. Bona fe de l'èxit de participació en donen les més de 25 activitats celebrades en aquesta línia.

Per a concloure, només em cal fer palés l'orgull que sent al poder formar part d'una comunitat històrica tan antiga, que quant inicià la construcció de la vila cristiana de Pego, el món, amb els seus països i nacions, era molt diferent al d'ara, no es coneixia Amèrica, Mozart no havia nascut, Bethoven tardaria alguns segles a nàixer...

JOAN-CARLES CAMBRILS I CAMARENA.

Regidor Coordinador del 725 Aniversari de la Carta de Poblament de Pego

The first part of the book is devoted to a general introduction to the study of the history of the world, and to a discussion of the methods of historical research. The second part is devoted to a detailed study of the history of the world from the beginning of the world to the present day. The third part is devoted to a study of the history of the world from the present day to the future.

ESTUDI I TRANSCRIPCIÓ

*Pica d'aigua beneïda. Castell d'Ambra, Pego
Segona meitat del segle XIII. Arxiu gràfic MARQ*

ESATDI I EMASRIBIO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS 60637

INTRODUCCIÓ

De l'origen de Pego, (...) del naixement d'un poble

JOAN MIQUEL ALMELA
Arxiu Històric Municipal de Pego

La conquesta catalanoaragonesa del segle XIII se'ns ha presentat, fins no fa massa temps, mal interpretada i buida de substància, engolida per les mítiques històries reconquistadores del Cid o de Jaume I, sense més. Hi havia —hi ha encara— dues postures historiogràfiques, una que defensava la continuïtat de la societat islàmica —sobretot en matèria religiosa i de reg—, i l'altra que argüia un trencament amb la mateixa.

Des de la segona meitat dels anys 80 del segle passat venen celebrant-se arreu de tot el País Valencià, esdeveniments al voltant de l'aniversari de la Carta Pobla, que deriven en estudis històrics d'aquells pobles que es van crear mitjançant aquest document fundacional. Aquests projectes ambiciosos han suposat, des de la història local, una renovació de la història medieval, un canvi en l'enteniment de l'origen dels pobles valencians.

La veritable renovació escau en dos punts elementals. Quan es suposava una aparent continuïtat sabem ara que hi ha un autèntic trencament derivat del tarannà radicalment diferent de la societat islàmica i la cristiana. I per altre costat, es fan paleses les transformacions de l'estructura d'hàbitat produint-se una concentració de la població en una vila fortificada, abandonant les antigues alqueries del districte castral.

Gràcies, en bona mesura, als treballs inicials del francès Pierre Guichard i de Miquel Barceló, clars postuladors del «rupturisme», una sèrie d'historiadors i arqueòlegs valencians, van començar a traure a la llum una nova manera d'entendre la conquesta i les seues repercussions. Dintre d'aquesta renovació historiogràfica al País Valencià, en són uns bons exemples, Enric Guinot, Antoni Furió, Josep Torró, i el mateix, Javier Martí; tots ells, col·laboradors en aquest treball.

Una de les novetats més importants en aquest canvi operat al nostre país, ha estat la utilització de l'arqueologia extensiva, però també d'altres disciplines com ara la toponímia, l'estudi acurat de la documentació escrita, el del paisatge amb l'anomenada arqueologia topogràfica, l'ús de la iconografia, la cartografia i la planimetria, els mètodes naturalistes i l'enquesta oral.

La conquesta cristiana va ser una conquesta feudal que reorganitzà el territori. D'un hàbitat dispers o disseminat del poblament andalusí —*castrum*— es passà a un hàbitat agrupat entre els segle XIII i XIV. El rei mitjançant l'anomenat —procés d'*incastellamento*— i ajudat per un document —cartes de poblament— va ser el creador de les futures viles cristianes, que vindrien a substituir l'anterior xarxa d'alqueries dispersades pel terme dependents d'un castell.

La vila de Pego es bastida *ex-novo* aprofitant el solar d'una antiga alqueria islàmica, l'anomenada Uxola. I l'eina fonamental per a l'esmentada erecció van ser les cartes de poblament, atorgades pel monarca, i amb la clara intenció de colonitzar un lloc, amb colons vinguts i arribats de Catalunya i Aragó.

N'hi haurà altres mesures reials, però aquests documents, són essencials per entendre el nostre origen i la fundació del nostre poble. Amb tot aquest procés colonitzador i feudal s'opera un canvi notable en el paisatge, la societat, l'estructura i el territori andalusí anterior. Es transformarà l'espai agrari inserint-se el règim emfitèutic com a sistema d'exploració de la terra dins del mode de producció feudal. I lluny de continuar la societat islàmica amb la seua anterior vida i estructura, es produeix una marginalitat dels mudèjars en tots els àmbits de la societat.

El cas de Pego, és un cas paradigmàtic per a l'estudi de la colonització cristiana del territori de Xarq al-Andalus, gràcies a la nombrosa i continuada documentació conservada en tots els anys del procés, però no n'és l'únic, no és un cas aïllat al nostre país.

La carta de poblament de l'any 1279 (la que ara celebrem), amb el recolzament de la segona de 1286, és l'instrument clau per entendre el nostre origen com a poble. L'atorgament d'aquestes cartes pobla representen el segon intent reial de poblar aquestes terres, després del fracàs de Jaume I amb el *Repartiment*, per al cas de Pego. Amb comptagotes comença a arribar gent a la vall de Pego i cap a finals del segle XIII es crea la vila de Pego cristiana, emmurallada i prop la font.

Podríem enumerar cinc conclusions que se'n deriven del procés colonitzador de la vall de Pego, per entendre millor el que ens ha aportat el canvi historiogràfic operat al nostre país en les darreres dècades pel que fa a l'època baixmedieval.

- Així com la conquesta va ser ràpida –relativament–, la colonització cristiana va ser un procés més lent; malgrat tot, va suposar un canvi i un trencament amb les estructures socio-econòmiques i poblacionals anteriors, que es veurà més clarament cap a l'última dècada del segle XIII.
- La conquesta de les terres valencianes suposava el sotmetiment dels seus pobladors islàmics al poder cristià capitanejat per rei Jaume I i els nobles valencians, aragonesos i catalans, que han de rebre una sèrie de concessions a canvi de la seua ajuda militar i econòmica a la corona.
- L'any 1279 aplega poca gent; potser les exigències del monarca eren desmesurades per al risc d'anar a instal·lar-se a la vora d'uns territoris intensament poblats per mudèjars, segons Javier Martí.
- L'any 1286 el rei ha de millorar les condicions de poblament i ho fa atorgant una nova carta de poblament ara amb millors condicions per tal de que arribe definitivament gent per crear la vila de Pego.
- És en el procés de colonització cristiana iniciat arran de la conquesta del segle XIII on cal cercar les arrels de l'actual País Valencià i de la seua llengua pròpia.

Totes aquestes afirmacions, que no són pròpies la majoria d'elles, les devem a tota una sèrie d'historiadors que van saber posar-se enlloc, per tal d'explicar-nos a tots, amb documents i no amb suposicions i ja fora de l'ombra allargada del franquisme, l'origen del nostre poble i el nostre país. Entre d'ells, els tres que a continuació ens presenten les seues investigacions científiques al voltant de l'origen i fundació de la nostra vila, Enric Guinot, Josep Torró i Javier Martí.

Enric Guinot ens contextualitza el marc general de la conquesta del futur regne de València, i el procés de colonització que se'n deriva amb el repartiment i les cartes de poblament que comporta l'establiment del règim feudal i la destrucció de la societat islàmica. Un cop estudiat el procés a tot el regne, Josep Torró –coneixedor excel·lent del nostre cas– s'endinsa en la colonització de la vall de Pego, des de la preconquesta a la definitiva estructuració que depara el procés colonitzador cristià. Javier Martí ens dibuixa a partir de la seua inèdita però notabilíssima tesi de llicenciatura el Pego de finals del segle XV (1488). Un treball d'arqueologia urbana –pioner a tot el país– que rescata a partir de les fonts fiscals la imatge perfecta, la fotografia podríem dir, del poble de Pego en el seu darrer estadi de l'empresa colonitzadora iniciada al segle XIII.

Després de les investigacions, calia deixar constància del document, per això hem dedicat un capítol a la seua transcripció al valencià i a l'original en llatí. També però, no volíem deixar òrfena la primera carta de poblament, i hem transcrit la segona de l'any 1286, i és que l'una no s'entén sense l'altra.

Hem cregut convenient afegir al final del llibre un apartat ben important, un petit glossari o vocabulari de termes històrics que el lector pot trobar en la documentació tractada i que hem intentat aclarir amb unes breus definicions dels termes més importants i específics de l'època i la matèria que tractem.

Tal vegada, a partir d'ací el lector ja dispose d'unes eines bàsiques i elementals per tal que d'una per totes s'entenga el nostre origen com a poble, necessari per a començar a ser-ho. Amb aquests treballs que segueixen podrem dir que ja sabem –i ja n'era d'hora– qui som i d'on venim; on anem, ja és una altra qüestió que ens desborda, d'això ja s'encarregaran, d'averiguar-ho o de patir-ho, les nostres generacions futures, qui sap si d'ací set cents vint-i-cinc anys més.

Un temps de cartes de poblament: la colonització feudal del regne de València en el segle XIII

ENRIC GUINOT
Universitat de València

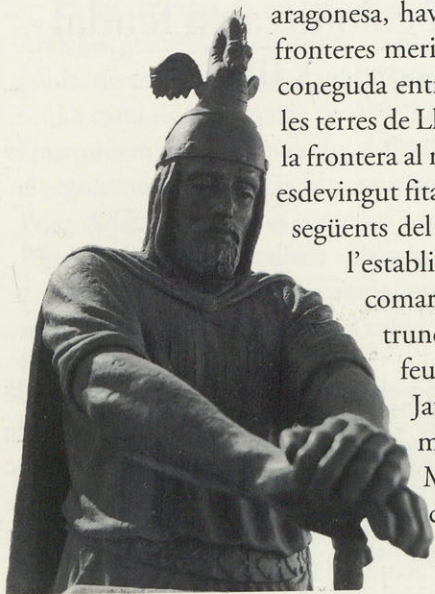
Com és ben sabut, l'11 de setembre de 1279, ara fa set-cents vint-i-cinc anys, el rei Pere el Gran, fill de Jaume I, atorgava un document pel qual donava el castell i tota la vall de Pego a quatre ciutadans de Barcelona per a què repoblaren el seu terme amb colons cristians. Després d'un llarg període de vora cinc segles en què la vall pegolina estigué poblada per una sèrie de famílies i grups clànics musulmans, s'encetava una nova època en la seua història amb l'inici de l'assentament de famílies de llauradors procedents de Catalunya, els quals també procediren a fundar un nou nucli urbà, l'actual vila de Pego. És clar que no era la primera vegada que hi vivia una comunitat humana a la vall, però també és evident que aquesta fundació del segle XIII, amb el trencament consegüent amb la societat musulmana anterior, és la que ha perdurat fins als nostres dies i representa el naixement d'una nova societat de la qual en som hereus.

Així mateix cal constatar que aquesta fundació del Pego medieval l'any 1279, ni va ser un fet aïllat en la seua història ni tampoc va ser un fet aïllat en la història dels valencians. La primera qüestió perquè, més enllà del moment puntual del document fundacional, varen transcórrer un grapat d'anys per a què s'hi produïra el definitiu assentament i consolidació d'aquella primera comunitat de colons cristians. Quant al segon aspecte perquè la carta pobla de Pego no va ser la única en la història valenciana del segle XIII sinó que, ben al contrari, s'emmarca en una llarga nòmina de fundacions o refundacions de pobles valencians com a conseqüència del gran moment de canvi i trencament històric que significà la conquesta de les terres valencianes pel rei Jaume I a meitat del segle XIII front al model anterior d'una societat islàmica.

I és que aquesta centúria, amb la conquesta de les terres valencianes per dit monarca i el procés de colonització feudal que l'acompanyà, va veure el pas d'allò que havia estat una societat basada en els principis i relacions socials d'un món musulmà, amb la seua cultura, llengua i religió àrabs, vers un altre que es basava en les relacions socials feudals, amb una nova cultura, llengua i religió que va fer oscil·lar el nostre país vers la seua integració en el món europeu medieval. Atenent, per tant, la importància del temps de cruïlla històrica que va ser aquell segle XIII, sembla convenient dur a terme una explicació que contextualitze el cas de Pego amb la realitat de la resta de la societat valenciana de l'època i encara de tota la Corona d'Aragó, de tal manera que siga més comprensible el rerafons històric en el qual va enquadrar-se la conquesta militar del regne de València, però també el context general de colonització i construcció del conjunt de la nova societat feudal. D'altra banda, aquest capteniment de com la societat feudal del segle XIII va instal·lar-se al nou regne de València, no deu fer-nos oblidar que, paral·lelament, hi hagué un procés de destrucció molt ampli d'una altra societat, la dels valencians musulmans que havien habitat aquest país durant els cinc segles anteriors. Ambdues qüestions són la cara i la creu dels orígens del nostre País Valencià modern.

1. Sobre el context històric de la conquesta del País Valencià.

Primer de tot cal entendre que la conquesta i colonització feudal de les terres valencianes no va ser un fet aïllat en la història de l'entitat política en la qual va restar inserit aquell vell regne medieval de València. Ben al contrari, feia més d'un segle, des de meitat del segle XII, que la Corona d'Aragó o corona catalano-

Jaume I. Escultura de Miquel Costa (Pego)

aragonesa, havia encetat un procés de llarga durada d'expansió territorial sobre les fronteres meridionals del seu territori, sobre la zona oriental de la península Ibèrica coneguda entre els musulmans com el *Sharq al-Andalus*. Primer varen ser ocupades les terres de Lleida i Tortosa, just en els anys centrals del segle XII, la qual cosa va fixar la frontera al riu d'Ulldecona —després conegut com riu de la Sénia—, i amb el temps esdevingut fita històrica dels límits septentrionals del territori valencià. En les dècades següents del mateix segle XII vingué l'ocupació feudal de les terres de Terol, amb l'establiment d'una frontera més difusa entre musulmans i cristians en les comarques situades entre Morella i Alpont. Finalment, després de la història truncada l'any 1213 en la batalla de Muret de la creació d'un gran estat feudal entre la corona d'Aragó i una part d'Occitània, amb el nou monarca Jaume I començà el següent gran període d'expansió territorial sobre el món musulmà mediterrani. El 1229-30 va ser la conquesta de l'illa de Mallorca i el control de les altres illes veïnes, i el mes d'abril de 1233 començava la primera campanya militar dirigida pel monarca per a la conquesta de les terres valencianes, la conquesta de la ciutat musulmana de Borriana, conclosa en el mes de juliol. És així, amb aquesta successió de conquestes militars en vora un segle, com podem entendre l'existència d'un fil continuador en l'esmentada expansió territorial de la Corona

d'Aragó des de les terres de Lleida fins al port de Biar, allà on canvia la geografia valenciana i s'obren les portes de La Manxa.

D'altra banda i com ha estat assenyalat darrerament per J. Torró, la conquesta del País Valencià per Jaume I no va ser un passeig militar, tal com constata el fet de què la corona tingué que organitzar fins a tres campanyes militars o guerres per a poder ocupar tot el territori del *Sharq al-Andalus* segons els límits que havia pactat amb la monarquia castellana en dos tractats diplomàtics de finals del segle XII. A més de la citada expedició sobre Borriana, que va permetre que durant l'any 1233 i principis de 1234 tots els pobles i castells musulmans situats entre dita ciutat i fins a Morella i Peníscola es lliuraren a nobles i oficials reials, Jaume I va organitzar una segona gran mobilització de milícies veïnals de les principals ciutats de la Corona d'Aragó i de les hosts militars de la noblesa feudal per a aconseguir la conquesta de la ciutat de València i de tota la seua àrea d'influència, fins al riu Xúquer. Aquesta campanya tingué lloc entre principis de 1237 i el 29 de setembre de 1238, i va comportar l'ocupació de la capital valenciana i de les comarques situades al seu interior.

Finalment, entre l'any 1244 i principis del 1245 el rei va organitzar una tercera expedició militar per a la conquesta de les ciutats musulmanes de Xàtiva i Dénia i dels seus territoris d'influència, fins a l'establiment d'una frontera amb el regne castellà de Múrcia també acabat de conquerir per l'infant Alfons de Castella i situada entre Biar a l'interior i Bussot, vora la mar, tal com va fixar-s'hi al tractat d'Almisra. Tradicionalment s'ha considerat que amb la rendició del castell de Biar el febrer de 1245 va cloure's la conquesta valenciana, si bé encara varen continuar anys de guerra, de violència i d'instabilitat en la construcció de la nova societat feudal valenciana.

Efectivament el regnat de Jaume I encara va veure esclatar dues guerres més tot i que hem acostumat a presentar-les més com dues grans rebel·lions dels valencians musulmans que no com a moviments de resistència front als conquistadors feudals. Sens dubte la de major envergadura va ser la primera, tant per la seua durada temporal com per l'extensió geogràfica. Encetada la guerra a finals del 1247, va perdurar fins a l'any 1256, i va estendre's per la majoria de les comarques valencianes, des de la Marina i l'Alcoià fins a la Serra d'Espadà i l'Alt Millars. A més, aquest període bèl·lic fou de gran impacte social i humà perquè els repobladors cristians aprofitaren al poc de temps la seua superioritat militar per a esclavitzar molts musulmans i saquejar els seus béns, però també perquè el rei Jaume I, anguniat per la situació militar els

primers mesos, decretà en febrer de 1248 l'expulsió general de tots els musulmans del regne de València. Si bé la mesura no fou duta a terme de forma majoritària, sí és cert que s'aprofità l'avinentesa per a l'expulsió i apropiació dels béns dels musulmans de pràcticament totes les ciutats i nuclis urbans del nou regne, des de Peníscola al nord fins a Bocairent i Cocentaina al sud, amb la consegüent onada de donacions de cases i terres a colons cristians. I una segona conseqüència és que aquests anys de guerra foren, a més, el moment de la veritable ocupació militar d'aquestes comarques de la Marina i les muntanyes del seu interior, si bé, per contra, l'assentament dels colons cristians encara va restar en termes més dèbils i inestables que no a les comarques més septentrionals del país. Hi ha, doncs, un període cronològic entre el 1245 i finals de la dècada del 1270 en què La Marina i terres veïnes vegeren la continuïtat d'una part majoritària dels seus habitants musulmans i una arribada molt lenta de colons cristians, de tal manera que Pego i tot el seu entorn va viure un interval en el temps en què no hi hagué un veritable repoblament.

A més, durant les dècades del 1260 i 1270 foren habituals les petites violències contra musulmans per part de colons cristians, més a sovint desitjosos d'un botí ràpid que no d'esdevenir simples llauradors i viure del seu treball a la terra. Finalment el cicle va cloure's amb la segona gran rebel·lió o moviment de resistència dels musulmans valencians que tingué lloc entre finals del 1275 i 1277, coincidint amb la mort del rei Jaume I i l'ascens al tro del seu fill, el rei Pere el Gran. La rebel·lió musulmana tingué molt a veure amb l'inici d'un nou període de repartiments de terres a colons i expropiacions a musulmans a partir de l'any 1270, però al mateix temps constatem com prengué unes dimensions i extensió menor a les del 1247-56, sens dubte perquè, amb el pas dels anys la societat musulmana havia anat perdent la seua capacitat de resistència front a la societat cristiana feudal.

Miniatura segle XIII. 'Cántigas d'Alfonso X el Sabio'

En tot cas i més enllà de la guerra, que tingué lloc fonamentalment a l'àrea geogràfica situada entre la Vall d'Albaida, l'Alcoià i la Marina, una conseqüència fonamental va ser que durant els anys següents, des del 1278 i fins a finals de la dècada del 1280, primer el rei Pere III fins al 1285 i després el seu fill Alfons III varen dirigir un procés de fundacions de pobles cristians en els termes i districtes d'aquestes comarques meridionals del nou regne de València. I fou en aquest escenari d'una política reial dirigida a crear comunitats de camperols cristians armats que pogueren controlar el territori, en el què trobem l'atorgament de la carta pobla de Pego de l'any 1279, no com un fet puntual sinó, ben al contrari, com inclosa en tota una sèrie de cartes de poblament de les quals poden enumerar les de Planes i Penàguila de l'any anterior 1278, les de Murla i Castalla del mateix 1279, i les de Biar, Tàrbena, Guadalest, Altea i Finestrat,

totes de l'any següent 1280.

És evident, per tant, que cal parlar d'un endarreriment cronològic en l'inici del definitiu repoblament feudal de les comarques de la Marina, quasi d'un parell de generacions respecte a les terres de Morella i el Maestrat de Castelló on s'hi va encetar en les dècades del 1230 i 40, però també podem destacar el quasi únic protagonisme de la corona en la direcció de tot el procés. Això no fou habitual a la València medieval perquè, en el procés de conquesta i ocupació del territori a les comarques del nord i centre del País Valencià, hi hagué un important procés de repartiment de senyories feudals i compensacions territorials als membres de la noblesa per la seua participació militar en la guerra, i foren aquests nobles els que dirigiren o encetaren el procés repoblador feudal. En canvi, en aquestes comarques al sud de Xàtiva aquesta participació militar de l'alta noblesa fou més reduïda i, en bona mesura, Jaume I va aconseguir el control del

territori directament mitjançant pactes de capitulació dels caps musulmans de les valls i castells de la zona tant a les dues Marines com a l'Alcoià-Comtat, sense que s'hi donara en aquells primers anys una senyorialització general de la regió. Les senyories feudals vindrien un poc més avant en el temps, en el pas del segle XIII al XIV, però durant les primeres dècades, la direcció reial del procés de colonització fou clara i ferma.

Finalment, aquest enquadrament polític dels orígens de la conquesta de València requereix l'aclariment de tres qüestions més. Primer, que en el mes d'abril de 1240 el rei Jaume I va convocar una reunió de nobles, eclesiàstics i patricis a la ciutat de València, davant la qual va declarar la creació del nou regne amb unes fronteres que anaven del riu de la Sénia pel nord fins al port de Biar pel sud, i del riu d'Alventosa per l'oest fins a la mar, donant així naixement a una nova entitat política diferent, el regne de València. En segon terme, que simultàniament a aquesta creació, la corona enllestia el primer recull legislatiu que coneguem com el Costum de la ciutat de València, nucli inicial d'allò que als pocs anys esdevingueren els Furs de València com a llei territorial bàsica per a tota la geografia política del regne. I, en tercer lloc, que en el mes d'abril de 1245 el mateix rei Jaume I atorgava el privilegi de creació del consell municipal de la capital valenciana amb el seu model d'elecció dels càrrecs anuals de Justícia i Jurats per a governar-la i regir el sistema judicial local. Això és, que en un termini de poc més de cinc anys s'assentaren les bases polítiques d'organització i funcionament de la nova societat valenciana baixmedieval.

2. La colonització feudal del segle XIII.

Tradicionalment, el relat de la conquesta valenciana per part de Jaume I sempre ha anat acompanyada de l'explicació del procés anomenat el repoblament, fent-ne referència amb aquest terme al procés d'arribada i assentament dels colons que vingueren de Catalunya i Aragó per a esdevenir així els nous valencians cristians. Convé assenyalar el caràcter restrictiu d'aquest terme de "repoblament", tant perquè sol parar atenció només a la part més demogràfica i de repartiment de les cases i terres, com pel context ideològic al qual ha anat associat referit a la "reconquesta" d'un territori "usurpat" pels musulmans.

És per això que, actualment, s'ha estès entre els historiadors el concepte de "colonització feudal", sota el qual no sols estudiem aquesta dinàmica demogràfica i humana sinó que parem atenció també al procés global d'organització política i social d'aquella nova societat, regida sota els paràmetres de les relacions socials feudals, i a la paral·lela destrucció de la societat islàmica local. Això és, que no sols hi hagué una migració de gent, sinó un veritable procés d'implantació de tot un nou model de societat feudal amb els seus paràmetres d'organització del poder en tots els sentits.

També cal tenir en compte que aquest procés no va ser estrictament posterior als fets militars, si no que va encetar-se simultàniament a mesura que la corona anava repartint feudalment el territori valencià en senyories nobiliàries i anava creant els nous mecanismes de govern institucional. El que sí és cert és que, com a tal procés complex de construcció de tots els aspectes de la societat, la colonització no va ser breu en el temps sinó que va allargar-se durant bona part del segle XIII, de tal manera que podem fins i tot parlar d'un període històric de transició i organització d'aquella societat feudal fins a les acaballes del dos-cents.

Atenent aquesta llarga cronologia també cal observar que la implantació concreta d'aquesta societat feudal no va ser simultània i homogènia sobre tot el territori valencià sinó que, segons comarques, de nord a sud del país, hi hagué un desplegament divers en el temps, de tal manera que, mentre Pego rebia la seua primera comunitat definitiva de colons cristians a partir del 1279, com hem dit abans al Maestrat de Castelló ja feia vora quaranta anys que s'havien fundat els primers pobles i podríem parlar de què es trobaven pràcticament ja en la segona generació de pobladors.

D'altra banda i des del punt de vista social cal observar que, tot i que parlem dels colons repobladors, aquesta migració humana del segle XIII no va ser aleatòria i al marge de les relacions socials feudals de l'època medieval. Potser en plantejaments historiogràfics més tradicionals ha primat una imatge de

què els repobladors s'hi trobaren un país quasi per explorar i civilitzar i que els grups de colons es repartiren amb la millor intenció i amb un desig de repartiment just i igualitari, unes terres en les quals s'hi anaven instal·lant gairebé com a comunitats d'hòmens lliures al marge de qualsevol poder.

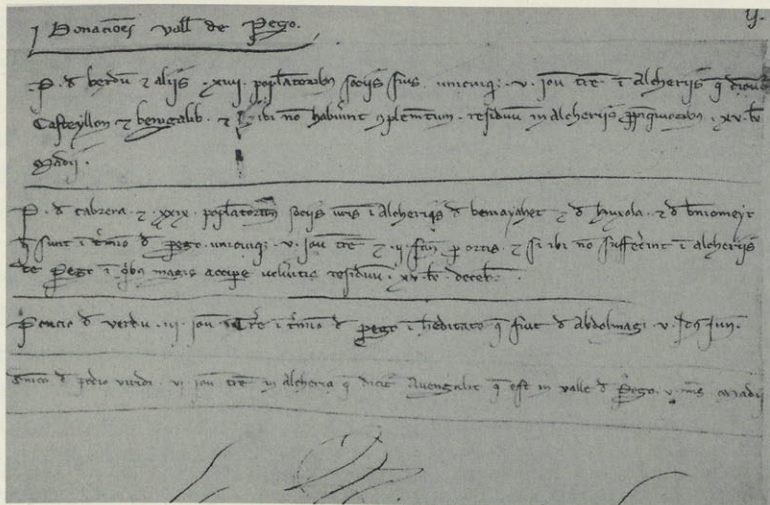
La realitat fou molt distinta. A mesura que anava fent-se la conquesta entre els anys 1233 i 1245, tot el procés de repartiment del nou regne de València va basar-se en la donació de senyories feudals per part de la corona en favor dels llinatges de la noblesa laica que participava en la guerra així com de les principals institucions eclesiàstiques de l'època: bisbats, ordes militats i monestirs. Només en el cas de la majoria de les ciutats musulmanes més grans, la corona va mantenir la possessió del terme o districte, convertint-les així en viles reials, i va fer-ne petites donacions de cases i terres directament a camperols, però també d'heretats de majors dimensions, fins i tot alqueries senceres, a grans propietaris o, més sovint, petits cavallers.

Convé assenyalar que aquest mecanisme dual de repartiment feudal del territori, entre senyories i viles reials, presenta algunes diferències notables entre les comarques del centre i nord del País Valencià, i les del terç meridional, la qual cosa permet entendre millor allò que va passar a Pego i el seu entorn. A l'interior de València i al nord del País es generaren grans senyories territorials en mans de famílies de l'alta noblesa i dels ordes militars, en uns casos amb manteniment de la majoria dels seus pobladors musulmans, com ara a Bunyol o a Xelva, però en altres casos hi hagué una important

colonització cristiana, com ara a les comarques dels Ports de Morella o del Maestrat. Des del punt de vista social, aquesta noblesa i també, en el seu cas, els oficials reials, dirigiren o permeteren la fundació de pobles i viles basades en comunitats rurals.

En canvi, a partir del terme general de Xàtiva i de la Safor vers el sud, la corona no va donar grans senyories durant el segle XIII sinó que va mantenir molt majoritàriament el territori sota control d'oficials reials. Mitjançant pactes va permetre la continuïtat de la població musulmana però a poc a poc va anar dirigint l'establiment de comunitats de colons cristians en els punts que considerava estratègics i útils per al control militar de la regió i la submissió de la seua població musulmana. Aquest és el cas de la ciutat més important de la zona, la vila de Dénia, buidada dels seus pobladors musulmans i repartida entre colons cristians tot i el fracàs concret de la primera colonització en aquest cas, però va ser també el model usat en les donacions que va fer la corona de cases i terres al terme de Gandia, als castells de Palma i Borró, als termes de Calp i Altea, i també, finalment, al terme de Pego tot i que en dates més avançades en el temps com hem explicat abans.

És en aquest context de major militarització de la colonització feudal en tota la regió al sud de Xàtiva, en el què podem entendre millor el tipus de donacions que va fer la monarquia, el tipus de colons que s'assentaren i el per què de la creació de petites senyories locals basades en alguna alqueria i explotades agrícolament per musulmans expropiats, els anomenats "eixàrics". Arreu d'aquestes comarques meridionals del País, també en aquest "districte de les muntanyes" tal com l'anomena documentació medieval i a la

Donacions de la vall de Pego. Llibre del Repartiment

porta del qual s'hi troba la vall de Pego, hi trobem l'assentament tant de grups de camperols armats — peons els anomenen els textos—, com d'alguns cavallers directament sense que aquests siguen necessàriament nobles sinó, més d'una vegada, allò que començaven a ser anomenats "almogàvers". I és que en aquesta part del país, durant bona part del segle XIII, fou més clara i evident l'existència d'una societat més militaritzada arran de la seua relació amb la frontera, més basada en aquest tipus de persones que vivien de la guerra, el saqueig i el botí, que no directament en comunitats rurals formades bàsicament per camperols. Aquestes també acabaren existint però anaren constituïnt-se més a poc a poc, més cap a finals del segle, i aquest seria el context en el qual podem situar la fundació de la vila de Pego a partir del 1279 i la seua consolidació definitivament a partir del 1286.

2.1. Les cartes de poblament i els repartidors.

Quant al mecanisme d'assentament dels colons cristians, arreu del país fou general la concessió de cartes de poblament, documents emanats del poder reial o del noble senyor de la població. Aquestes cartes eren redactades per manament del rei o del senyor, el qual era el propietari de tot el terme i, per això, podia fer aquesta declaració escrita de la concessió i establiment de les cases i terres en favor de les famílies dels camperols que hi anaven a residir. Sovint també s'hi feia referència a la cessió del dret a usar i beneficiar-se dels recursos naturals del terme com ara les aigües, boscos, llenya, fusta, pedres, caça i pesca, tots ells elements molt importants en la vida quotidiana dels nous pobladors i indispensables per a la seua supervivència. Una segona part d'aquestes cartes de poblament medievals valenciana solia consistir en una més o menys detallada relació de la fiscalitat i les obligacions individuals i col·lectives que anaven a tenir els nous pobladors respecte al senyor del lloc o la corona, segons els casos. És per això que s'hi fa referència al pagament de diners per les terres, a pagar part de la collita anual, a algun pagament col·lectiu de tots els veïns, també als drets de delme i primícia en favor de l'església i encara el règim de possessió de les tradicionals instal·lacions de consum sotmeses a règim de monopoli: els forns, els molins, almàsseres, carnisseria, etc. El que no era habitual en aquestes cartes era que s'enumeraren al detall totes aquestes qüestions, unes vegades perquè, en no ser incloses, s'estava donant de facto una franquesa d'elles als veïns. En altres casos perquè era en dates posteriors en el temps quan es produïa la cessió del forn o molí local, per exemple. En tot cas un dels aspectes fonamentals era la cessió de les terres i, en aquesta qüestió, bàsicament hi hagué només dos sistemes: o bé el rei donava les terres en propietat als llauradors, tal com va passar a Pego, o bé el senyor feudal era el que s'anomena el propietari eminent però las cedia per a sempre a les famílies de llauradors que les anaven a treballar a canvi del pagament d'una renda o cànon, tal com va passar a la propera població d'Oliva.

Per últim podríem parlar d'un tercer àmbit en el contingut d'aquestes cartes de poblament i és la usual inclusió d'algunes concessions o franqueses atorgades pel poder feudal per a afavorir l'arribada de nous colons i el seu assentament. De fet, amb el pas del temps, tan important com les qüestions regulades en aquestes cartes de poblament del segle XIII, va ser la referència típica a què el senyor o el rei no podia alterar per la seua voluntat aquestes condicions inicials del poblament, de tal manera que l'existència del document escrit va esdevenir un instrument útil i favorable als veïns dels pobles quan, temps endavant, en el marc de la crisi baixmedieval per exemple, patiren la pressió nobiliària per augmentar les rendes feudals.

Quant al mecanisme concret de l'assentament dels colons cristians, tant en el cas de poblacions de senyoria com de viles reials fou habitual l'existència de partidors de la terra, bé d'oficials que controlaven més o menys el procés d'assentament en cadascuna de les localitats, bé la figura d'algun o alguns "assentadors" o intermediaris entre el poder feudal i els colons. En alguns casos trobem que es tracta de personatges d'una petita cavalleria al servei d'un noble de més categoria, com ara el cas de Ramon de Bocona, qui dirigí el poblament de la vila de Catí en els anys 1239-40 al servei del noble Blai d'Alagó, senyor de tot el terme de Morella, i que tornà a aparèixer l'any 1248 com un dels quatre partidors de la vila d'Onda per encàrrec del mateix rei Jaume I.

D'una categoria semblant podríem considerar el cas dels quatre ciutadans de Barcelona que apareixen en aquesta carta pobla de Pego del 1279, encarregats doncs de vehicular l'atracció i arribada de les famílies que havien de constituir la nova comunitat, sense que necessàriament acaben sent ells veïns definitius de la nova població. Però també podem trobar-nos personatges de menor posició social, pot ser només camperols, o camperols ben relacionats amb el noble que encarrega el repoblament en el poble de Catalunya o d'Aragó d'on procedeixen. En tot cas i més enllà dels casos concrets, sura un context general de jerarquització del procés de colonització i d'assentaments que intenten ser dirigits si bé, com de fet va passar al mateix cas de Pego, no sempre tingueren èxit en el primer intent i calgué esperar uns anys, fins i tot una nova carta de poblament, per a aconseguir el definitiu arrelament d'una comunitat rural de colons i la creació del seu municipi.

Una darrera qüestió important a subratllar és que, tal com hem esmentat adès, més enllà de l'atorgament del document fundacional —la carta pobla— en un dia i any concret, la construcció de la nova societat feudal per part dels colons va ser lenta en el temps. No tots els emigrants arribaven junts, ben al contrari hi hagué un continu degoteig d'arribada de famílies, molt majoritàriament llauradors però sense oblidar que també hi vingueren artesans, mercaders, clergues i frares, i més d'un rodamón sense ofici ni benefici, de tal manera que durant dècades fou habitual la imatge de l'arribada de noves persones a les quals no sempre se les oferien possibilitats d'accés a la terra a mesura que tot el territori restava més clarament repartit feudalment.

Semblantment aquests colons, els arribats a Pego i a la resta de pobles valencians, anaren accedint a finals del segle XIII a la constitució dels poders municipals locals en base a allò atorgat en els privilegis de la ciutat i regne de València, i només amb el pas dels anys aquests poders municipals es consolidaren com òrgans d'actuació col·lectiva, amb recursos financers i capacitat de decisió en defensa dels seus interessos. I el mateix podríem dir de moltes altres qüestions polítiques i econòmiques. Per exemple el patriciat mercantil de la ciutat de València, que representà la base humana de l'esplendor de la València baixmedieval, no aparegué de prompte l'any 1239 amb la conquesta de la ciutat, sinó que calgué vora un segle, fins a meitat del segle XIV, per a què la incipient riquesa d'unes primeres famílies de mercaders, drapers i artesans emigrats a la capital valenciana, esdevinguera un veritable poder econòmic i polític organitzat i amb projectes i capacitat d'actuació pròpies en el context de la Corona d'Aragó de la baixa Edat Mitjana.

Castell d'Ambra (Pego). Accés principal

3. L'impacte destructiu sobre la societat islàmica

Finalment cal parar esment en una tercera gran qüestió. Tal com acabem d'explicar, és evident la importància i significació històrica que té el procés de creació del regne de València medieval i la colonització feudal del segle XIII com els orígens històrics de la nostra societat moderna, però aquest plantejament no ha de fer-nos oblidar que tot el procés de trencament i canvi va tenir lloc a costa de la societat indígena existent fins aleshores: els valencians musulmans. El repartiment de les terres i cases va fer-se a costa de l'expropiació violenta i forçada als seus habitants anteriors, generant-se tot un procés de destrucció de la societat local que, tot i la seua diferent intensitat segons les comarques valencianes, va afectar al conjunt del nostre país.

Potser podem fer-ne una aproximació en tres nivells, de més global a nivell valencià fins a una de més local a l'entorn de la comarca de la Marina i la pròpia vall de Pego. En primer lloc, arran de la conquesta militar del 1233-45, es produeix la destrucció de l'estat musulmà com a tal, amb l'eliminació de les seues institucions i quadres administratius així com d'organització militar, la qual cosa implicà un element de desvertebració social si bé pot ser tampoc no en té totes les implicacions d'altres societats històriques atenant el pes important de les formes d'organització clànica a nivell de la societat local musulmana.

En canvi un segon àmbit de destrucció de la societat musulmana valenciana fou de major impacte humà i social perquè, entre la conquesta militar de 1233-1245 i la gran expulsió decretada per Jaume I a principis del 1248, va produir-se l'ocupació física i material de la capital valenciana i de les principals ciutats musulmanes de l'època, amb la consegüent expulsió dels seus habitants i migració forçada dels grups socials urbans com ara mercaders, artesans, artistes, grans propietaris i, com és natural, les capes populars. És cert que després del 1248 encara restaren molts musulmans al nou regne de València però en una proporció molt elevada foren camperols i comunitats rurals, amb les consegüents majors dificultats de coordinació i relació intercomunitàries arreu del país, especialment quant a la seua capacitat de vertebrar un gran moviment de resistència front a la societat feudal. Aquesta seria també la situació a la Marina, amb una expulsió ràpida i violenta dels habitants musulmans de la vila de Dénia, un probable refugi de part d'ells als pobles i alqueries rurals del seu entorn, i un manteniment més o menys directe de moltes de les comunitats situades a les valls de les muntanyes.

Finalment cal parlar d'un tercer nivell referit a l'impacte de la conquesta feudal sobre la mateixa població rural, la base majoritària de la societat musulmana fins aquella època, la qual fou objecte així mateix d'expulsions generals en diverses comarques valencianes. A grans trets podria dibuixar-se un mapa en el que l'expulsió dels musulmans va ser quasi total a les comarques del nord valencià i també a les hortes de la Plana i de València, i només parcial quant més al sud anem, de tal manera que a la Costera, la Vall d'Albaida, l'Alcoià-el Comtat, la Safor i les dues Marines va restar una part important de població rural musulmana. Tot i això també en aquest àmbit foren normals i sovintejades les situacions d'expropiació de les millors terres o part d'elles, de barreig i saqueig de béns i cases, de captura de persones per a vendre-les com esclaves, d'abandonament d'alqueries i migracions forçades dels seus veïns vers les zones més de muntanya i pitjors condicions agràries.

Cal insistir per tant en què la continuïtat física de famílies i comunitats musulmanes en aquest àmbit no implicava el respecte a la seua situació i condicions de vida, sinó que foren objecte usual de la violència per arrabassar-los béns i propietats, tot i que finalment pugueren restar vivint al mateix lloc. D'altra banda convé observar que aquesta violència no fou puntual i relacionada únicament amb els moments bèl·lics "oficials", els períodes de guerra oberta, sinó que va perdurar durant bona part del segle XIII, amb anys de major intensitat que altres, però formant part estructural del sistema d'assentament dels colons cristians i del propi concepte de colonització feudal. Per això ens trobem contexts de violència que van molt més enllà de la conquesta del 1233-45 i es donen en les dècades del 1260, 70 i 80, si bé és cert que fou en el context de les dues grans rebel·lions dels musulmans valencians en els períodes 1248-56 i 1276-78 quan es concentraren els casos més abundants en el conjunt del regne.

En resum, per tant, podem constatar com la fundació de la vila medieval de Pego l'any 1279 va representar un pas més en el marc d'un procés històric molt llarg, de vora dos segles, durant els quals la societat medieval de la Corona d'Aragó va expandir-se militar i territorialment sobre la costa mediterrània peninsular organitzada aquesta com una societat musulmana. A més de la creació d'un nou regne i la construcció d'una nova societat feudal, aquesta expansió comportà un gran procés de migració de persones des de Catalunya i Aragó vers el que anava a ser el nou regne de València, així com de fundació de nous pobles i viles arreu del territori, però també va implicar la tràgica destrucció paral·lela de gran part del que havia estat la societat islàmica precedent. Aquestes són les dues cares dels orígens de la nostra societat valenciana en aquell segle de cruïlla que va ser el llunyà segle XIII.

Les cartes de poblament i la colonització de Pego (1279-1300)

JOSEP TORRÓ
Universitat de València

Quan en 1245 Jaume I va donar per acabades les seues conquestes a terres de València, la submissió de les aljames o comunitats rurals musulmanes de les muntanyes del sud es trobava lluny d'estar assegurada. Segons els termes del tractat signat el mateix any amb el *wazîr* Ibn Hudhayl —també conegut com al-Azraq—, aquest antic dignatari andalusí¹ conservava el control d'alguns castells de la zona, particularment els d'Alcalà i Perputxent, a banda de certa capacitat de maniobra política i militar. Així, a la tardor del 1247, al-Azraq no va tenir moltes dificultats per a prendre als cristians els castells de Gallinera, Serra, Pego i Penàguila. Prompte moltes aljames s'uniren a una insurrecció que, més aviat, representava la continuació de la resistència armada andalusina front a una conquesta que encara no havia acabat. Malgrat els fracassos musulmans a Llutxent i Benicadell, i malgrat la força de l'ofensiva cristiana, al-Azraq va poder mantenir un petit territori a les serres de la Marina durant més de deu anys, fins a juny del 1258.

Un mes abans de la caiguda dels darrers reductes d'al-Azraq, Jaume I va obtenir la rendició del *qâ'id* musulmà que comandava el castell de Pego. El 14 de maig de 1258, el rei confiava la custòdia d'aquest castell al cavaller Arnau de Romaní, amb el compromís de mantenir una petita guarnició. Podem dir que aquesta data representa el moment de la veritable conquesta de la vall de Pego. Però la població local no va ser expulsada, ni tampoc s'establiren encara pobladors cristians.

El castell de Pego correspon, òbviament, a les restes que actualment es denominen Castell d'Ambra, pel nom de la partida on es localitzen. D'acord amb els resultats de les recents excavacions, es tracta d'una fortificació construïda en el mateix segle XIII, no molts anys abans de la invasió cristiana. En l'època de la conquesta, no obstant, la denominació que apareix a *tots* els documents és la de Castell (*castrum*) de Pego. El canvi de nom serà un fenomen posterior, fins i tot prou tardà, explicable per l'abandonament de l'edifici i, sobretot, per l'existència d'una *nova* entitat física que havia adoptat l'antic nom del terme i del castell: la vila de Pego.

Abans de seguir endavant caldria aclarir dues coses. La primera és que la vila —el poble o nucli urbà— de Pego no existia pròpiament. Al lloc que ara ocupa el casc antic del poble sembla que hi havia les cases d'una alqueria anomenada Unxola (també *Huxola*, *Uxola*, *Orchila*, *Unxila*) que no ha deixat restes massa clares a la forma urbana ni —pel que sabem— al subsòl. La segona és que el nom de Pego designava llavors dues coses: el castell i el terme. Al terme no hi havia un gran centre de població, com succeiria després, sinó diversos nuclis denominats alqueries (de l'àrab *qarya*), relacionats amb conjunts de terrasses irrigades.

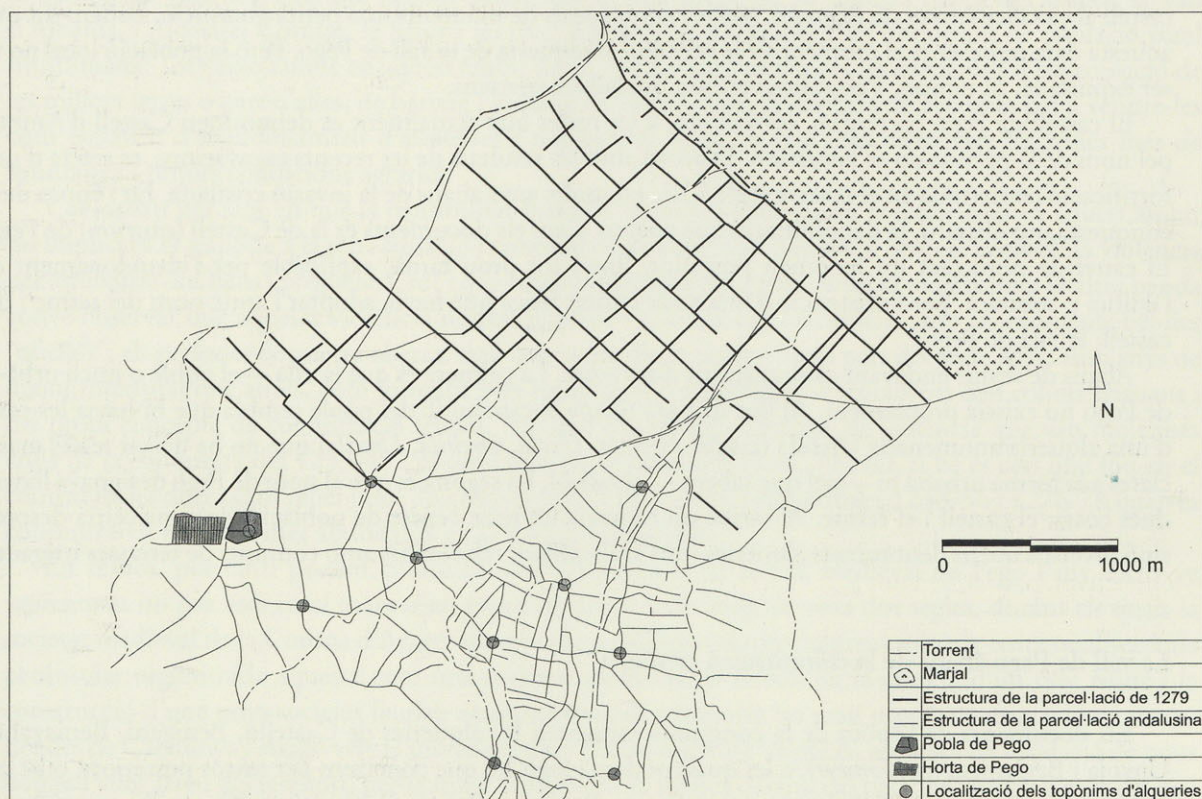
La vall de Pego abans de la colonització cristiana

Els documents de l'època de la conquesta esmenten les alqueries de Castelló, Benigani, Beniayahet, Unxola i Benumeia (*Beniomeyr*), a les quals podem afegir les que coneixem per textos posteriors, o bé per indicis toponímics i arqueològics: Atzeneta, Favara, Benituba, Rupais, Benisuleima i Cotes. Totes es trobaven als vessants meridionals de la vall (és a dir, cap a la zona d'ombria), integrades en els abancaments i associades a captacions d'aigües realitzades mitjançant pous de sènia excavats a les vores dels barrancs.

L'única font del terme que permetia un reg per derivació (aigua cavallera) era, precisament, la de l'alqueria d'Unxola. Abans d'escolar-se pel Barranc de l'Horta, la séquia iniciada en aquesta font permetia moure un molí de cup. És per això, per la grandària de l'horta i per la localització de l'únic molí fariner de la vall, que hem de creure que l'alqueria d'Unxola devia ser la més gran de tot el terme de Pego.

La vall de Pego formava part del patrimoni de Jaume I, però en 1263 el rei la va cedir al seu fill, l'infant Pere. Gràcies a la conservació dels comptes de les rendes dels anys 1268 i 1269 en els registres de l'infant Pere ens adonem de la importància dels ingressos que l'aljama de Pego ofería al seu senyor i podem advertir algunes de les característiques de la producció agrària de la vall. Els conreus irrigats (a les terres anomenades d'*almagram*) fornien la partida més regular i copiosa dels ingressos, però també hi havia conreus de secà, en general menys importants com a font de renda, encara que un bon any, com ho fou 1269, podien arribar a igualar-se amb els irrigats. Les principals produccions de les terres de secà eren, per aquest ordre, les olives, les figues, l'ordi, el forment i les garrofes; la resta eren insignificants.

El predomini dels conreus arboris entre les produccions de secà suggereix que una bona part d'aquestes terres es localitzava a les terrasses dels vessants meridionals, juntament amb les terrasses irrigades per sènia o per derivació de la font, és a dir, a la zona on estaven les alqueries: una zona afavorida pel major espessor i qualitat de la terra, la major humitat i una insolació atenuada. No hi ha indicis, tanmateix, de que es conreara de forma estable i contínua la planura seca central de la vall, més enllà de les alqueries de Favara i Benigani, tret dels rogles irrigats a partir d'algunes sènies aïllades. Pel contrari, a la planura seca, els conreus devien ser discontinus en l'espai i en el temps, realitzant-se sobretot, a banda dels perímetres de sènia, a les terres inundades per les crescudes dels barrancs (hi ha indicis d'això als barrancs de Benigani i Tarco). És possible, d'una altra banda, que aquests tipus de conreus s'organitzaren de forma col·lectiva per part de l'aljama.

Elements estructurants de la morfologia parcel·laria de la vall de Pego, on pot advertir-se ben bé la forta dissociació entre els espais de conreu andalusins, situats bàsicament a les terrasses meridionals, i la divisió de la planura seca efectuada pels soguejadors cristians a partir de 1279.

(Font: TORRÓ, 1998: 457)

Menor encara és l'evidència de conreus a la marjal. Tot sembla indicar que l'espai humit no estava gens acondicionat per a la producció agrària. De fet, la principal producció de la marjal era, sens dubte, el jonc. Aquesta planta fornia als senyors de Pego unes rendes relativament elevades i es comercialitzava a un mercat especialitzat, juntament amb les estores confeccionades amb les seues tijes. Sens dubte hi hauria, també, una utilització pastoral i cinegètica de l'espai marjalenc.

La gestió d'espais i de tècniques agràries per part de la comunitat camperola musulmana de Pego havia assolit un aprofitament de recursos estable i eficient que no sols garantia la seua subsistència i reproducció, sinó que també podia oferir rendes força elevades als senyors cristians, i concretament a l'infant Pere. Evidentment, aquest personatge no tenia cap interès en fer fora a la població local i, fins i tot, va ajudar l'aljama a comprar algunes terres de rendistes cristians que hi havia al terme, perquè això redundava en benefici seu. Cal dir que les exigències immoderades i els abusos no estigueren absents d'aquesta relació entre el senyor cristià i els seus vassalls musulmans, ja que les rendes de Pego eren vitals per a cobrir els deutes de l'infant Pere, i normalment eren els mateixos creditors els encarregats de cobrar-les directament amb tots els mitjans necessaris a la seua disposició.

La revolta musulmana

En 1276 les coses van canviar. Els musulmans de Pego s'adheriren decididament a la revolta general de les aljames del regne de València. No aconseguiren prendre el castell, però mantingueren a ratlla l'aïllada guarnició cristiana i es feren forts a l'alqueria d'Unxola, vora la font. Aquest lloc fou un dels que va restar exclòs de la treva que el rei va concedir als insurrectes en agost del mateix any. Sabem que durant els mesos en què la vall de Pego va estar revoltada s'hi recolliren fugitius que s'uniren als rebels, fins i tot alguns cristians que tractaven d'escapar de la justícia. Tots havien de treballar la terra per a sostenir la resistència: precisament un dels cristians —no gaire content del seu lloc de refugi— va decidir fugir per la marjal mentre llaurava amb una egua, el que permet suposar que estaria treballant no gaire lluny, a les terres de la planura seca.

La revolta fou aixafada als inicis de 1277. La rendició de Pego no degué estar exempta de conseqüències greus per a l'aljama, però no comptem amb informacions directes sobre el que va passar. Un document posterior, de l'any 1280, assenyala que els musulmans que hi havia a la vall de Pego prometeren al rei Pere que anirien a poblar on ell volgués. Això vol dir, senzillament, que es veien obligats a acceptar la seua expulsió i subsegüent reubicació en altres llocs del regne, a conveniència del rei.

La deportació de la població indígena, o si més no d'una part, era, d'altra banda, necessària per a poder establir colons cristians a la vall. Aquesta mesura s'explica per dos motius. El primer consistia a reduir la capacitat insurreccional dels musulmans del regne de València eliminant algunes aljames poderoses com ho havia estat Pego i altres, com Penàguila o Biar. El segon, poder establir camperols cristians, tant per a retribuir als que havien lluitat contra els rebels, com per a apaivagar la situació de conflictivitat i desordres que llavors estava generant la presència d'immigrants sense terres que sovint es dedicaven a activitats delictives, particularment a costa dels musulmans locals.

La carta de població de 1279

Ja en juliol de 1276, durant la guerra, el rei va prometre a un cap de quadrilla anomenat Sancho La Serra que li donaria una heretat a la vall de Pego a canvi dels serveis prestats, a ell i també a dos-cents peons que el seguiren i no tingueren heretat a cap altre lloc del regne. Aquesta concessió no va arribar mai a formalitzar-se, però portava implícita, clarament, la determinació de fer fora els habitants que ja hi havia a la vall.

L'acte veritablement decisiu va tenir lloc l'onze de setembre de 1279, quan el rei Pere va concedir formalment la vall de Pego a quatre ciutadans de Barcelona per a que la poblaren repartint les seues terres entre homes de la mateixa ciutat que no tingueren heretats en altres llocs del regne de València. Aquest document és el que coneixem, des de que el publicara Roc Chabàs en 1887, com a carta pobla de Pego.

La dotació que rebrien els nous pobladors de la vall de Pego consistiria en sis jovades de terra per a cada un, és a dir quasi 18 hectàrees², excepte una vintena colons escollits o “bons homes” de Barcelona que rebrien deu jovades, és a dir vora de 30 hectàrees. La diferència prevista entre aquests prohoms i la resta dels pobladors és que els primers podrien viure de la renda de les seues terres, sense necessitat de treballar-les directament, i monopolitzarien els càrrecs locals. D'una altra banda, amb la voluntat d'evitar actuacions especulatives i arrelar els colons, la carta pobla proveïa que les heretats no podien vendre's abans de passar deu anys.

A cada poblador se li assignaria, també, un solar o pati per edificar sa casa. Això no ho podien fer on volgueren, sinó a un lloc determinat, uns al costat dels altres. La carta pobla compromet els colons a construir una vila o pobla per a residir hi personalment.

Junt amb les terres de conreu i les cases, es reconeixia el dret col·lectiu d'utilització dels espais no conreats, és a dir les muntanyes, les garrigues i la marjal, zones on podrien pasturar el bestiar, prendre llenya i collir el jonc.

Les càrregues establertes gravaven la possessió de terres i cases, sobretot les terres. Per cada jovada que tingueren els pobladors haurien de pagar 10 sous anuals, de manera que una dotació típica de tres jovades estaria sotmesa a una contribució anual de 30 sous³. Pel solar de la casa s'hauria de pagar cada any “una bona gallina”.

Els colons foren excusats de les càrregues sobre el tràfic de mercaderies, amb el mateix tipus de franquícia de què gaudien els veïns de Gandia (un fet corrent a les viles del regne per a facilitar la comercialització dels productes agraris locals). Però pesava sobre ells l'obligació de custodiar el castell de Pego.

La reorganització de 1286

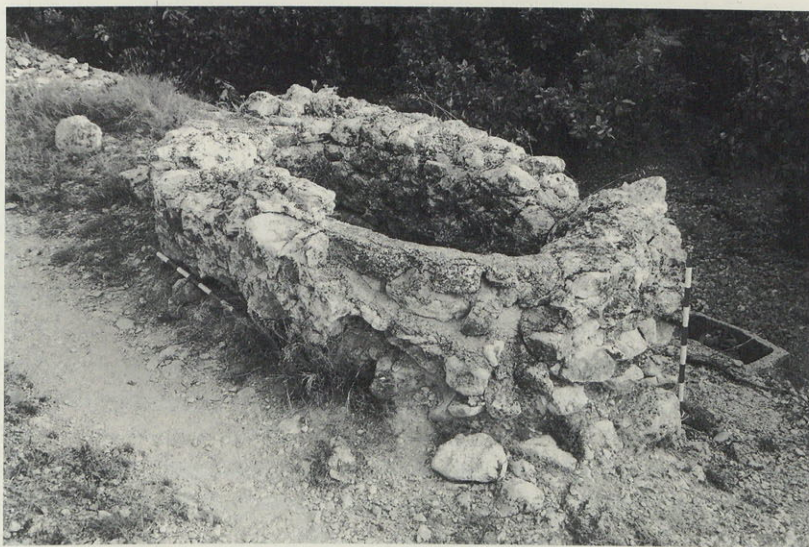
L'operació colonitzadora engegada en setembre de 1279 va atraure, sens dubte i de bon començament, certa quantitat de pobladors cristians. De fet, les dades fiscals de què disposem mostren clarament que a partir de 1280 el nombre d'habitants musulmans de la vall va disminuir dràsticament. Els uns pels altres.

Però l'establiment de colons no va estar exempt de dificultats greus. L'inconvenient principal es derivava del cens o contribució de 10 sous per jovada. Aquesta càrrega excessiva —de fet era un tipus de cens que no s'imposava normalment als colons del regne des de feia més de vint anys— era assenyalada com a causa de que la vall estiguera poc poblada i, fins i tot, “deteriorada en la seua major part”. Així precisament comença el text de la considerada “segona carta de població” de Pego, atorgada el 16 de novembre de 1286. En conseqüència, la reorganització de les condicions de poblament començava per eliminar directament el cens dels 10 sous. Ara bé, la concessió de franquícia per part del rei Alfons no fou sense contrapartida: els homes de Pego es comprometeren a pagar la suma de 5.000 sous per traure's de damunt aquesta obligació. Val a dir que va costar anys i no pocs esforços reunir aquesta quantitat, establint-se a tal efecte una contribució entre els posseïdors d'heretats que encara es recaptava en 1293.

Els ciutadans de Barcelona encarregats de repartir la terra en 1279 (Berenguer Suau, Jaume de Puig, Guillem i Bernat de Pelejà) foren ara substituïts per quatre agents nous (Pere i Ramon de Vilanova, Bernat de Corral i Bernat de Sant Joan) amb competència per a dividir i assignar terres. L'objectiu, com set anys abans, era instal·lar 200 famílies, però ara sols 150 de colons cristians; les 50 restants (o més si hi volien estar) haurien de ser de musulmans. Per als musulmans es constituïria un raval o moreria a l'alqueria

de Favara i es reservarien solament 30 jovades de terra, és a dir, 0,6 jovades (1,8 ha) per a cada família; una terra que els cristians tindrien prohibit comprar. Hem de tenir en compte que la carta pobla de 1279 contemplava 4 jovades per a cada poblador cristià, més de sis voltes la grandària de les concessions atorgades als musulmans.

Evidentment, la instal·lació d'un grapat de famílies musulmanes responia a l'objectiu d'assegurar la presència d'una mà d'obra en condicions de treballar els camps dels principals terratinents cristians. La petitesa de les concessions musulmanes suggereix el seu caràcter complementari en la subsistència dels beneficiaris i resulta coherent amb l'objectiu esmentat. D'una altra banda, sembla raonable que, si més no,

Sènia del barranc de Benumeia

una part d'aquests musulmans foren naturals i ja residents a la vall, però no necessàriament tots.

La resta de les terres de la vall es dividiria, doncs, entre 150 colons cristians. Però caldria precisar que no podia ser *tota la resta*, ja que abans de la revolta de 1276 ja existien algunes grans possessions en mans de rendistes cristians que no vivien a Pego. Tal sembla ser el cas de l'alqueria de Castelló, a més de les heretats de Guillem de Santa Coloma (alqueries d'Atzeneta i l'Atzúvia) i Teresa Guill.

Com en 1279, els colons de Pego quedaven obligats a fer una vila o pobla. Però ara s'especificava que s'havia de situar, concretament, al lloc on estava l'antiga alqueria d'Unxola i, a més, que havia d'estar tancada amb mur i vall: un mesura que permetia definir sense gens d'amibigüitat el perímetre de l'emplaçament. S'establia, també, un termini molt ajustat d'un any per a construir-la. El rei hi retindria els drets del mercat, els obradors, el dipòsit de blat, el pes públic, els forns, molins, banys, carnisseria i totes les altres rendes que li pogueren correspondre segons fur de València, incloses sens dubte les exaccions generals conegudes com a *peita i cena*, que s'havien de recaptar per les noves autoritats locals. La mateixa acta establia expressament el fur de València com a marc legal de la nova població. Vet aquí com la concentració residencial dels pobladors s'esdevenia la més ferma garantia dels ingressos reials i del control fiscal de la població. No debades s'acompanyava tot plegat amb el constrenyiment general de viure a la nova vila i la prohibició de vendre les heretats abans de passar cinc anys per a evitar migracions primerenques.

En resum, la reorganització de 1286 aportava novetats significatives: en primer lloc, l'eliminació del cens sobre la terra que dissuadia els colons; en segon, la garantia d'una disponibilitat de llauradors musulmans per a qui en tingués necessitat; en tercer, l'atorgament del fur de València com a marc legal. Finalment, però no menys important, es concretava l'obligació de construir una vila. Pego, l'actual poble de Pego, encara no existia físicament.

La colonització sobre el terreny

L'estudi morfològic basat en planimetries i fotos aèries ha permès identificar les evidències físiques de

les operacions colonitzadores realitzades arran les cartes de població de 1279 i 1286. Es tracta, fonamentalment, de tres actuacions:

- La fundació d'una pobla o vila nova emmurallada.
- La recomposició dimensional i parcel·laria de l'única horta regada per derivació, adjacent al perímetre de la pobla.
- La creació d'un nou espai agrari a la planura seca.

La divisió de la planura de Pego es va realitzar mitjançant el traçat de línies paral·leles al límit de la marjal. Eren línies més o menys equidistants, separades per intervals d'uns 245 metres en la major part dels casos. Aquesta mesura coincideix amb la longitud de sis cordes del regne de València (244,6 m) i permet delimitar jovades rectangulars de 6 x 3 cordes, tal i com es descriu a l'ordenació foral; les altres variacions enregistrades també encaixen bé en el patró de la corda i resulten aptes per a configurar dimensions parcel·làries basades en la jovada, ajustant les grandàries amb línies perpendiculars. En total, la xarxa traçada pels agrimensors o "soguejadors" encarregats d'aquestes operacions abastava entre 650 i 700 ha, entre els camins d'Oliva (al nord) i Dénia (al sud), la marjal (a l'oest) i l'alqueria de Favara (a l'est).

Respecte a l'horta de Pego, actualment desapareguda sota el casc urbà, el seu plànol ha estat reconstruït per Javier Martí a partir de fotos aèries dels anys 1950. Crida molt l'atenció el seu perímetre rectangular i la disposició anòmala, transversal, de la séquia mare, que no voreja adequadament el perímetre. Un altre aspecte important el trobem a les seues dimensions, que semblen correspondre's a un planejament original de 70 x 40 braces (142,7 x 285 m), concebut per a crear justament 50 fanecades d'horta. Les parcel·les estretes es distribuïen transversalment sobre dues grans terrasses separades per un graó de quasi un metre de desnivell, el qual actuava com a eix longitudinal del parcel·lari.

El mateix Javier Martí ha advertit que l'orientació del parcel·lari de l'horta coincideix amb la del parcel·lari urbà de la pobla, un fet que indica clarament que es tracta d'operacions coetànies. La nova horta s'acondicionaria, doncs, en els anys 1280, seguint una forma regularitzada i unes pautes metrològiques uniformes amb l'objectiu d'heretar hi una bona part dels colons, probablement amb trossos d'una fanecada d'extensió. La disposició del rectangle hortícola, entre les muralles i el barranc —el Barranc de l'Horta— és un resultat de la simultaneïtat entre la construcció de l'espai urbà i l'irrigat. L'anterior horta musulmana de l'alqueria d'Unxola degué ser arrasada per a poder crear aquesta nova superfície regular i fàcilment divisible en parcel·les homogènies⁴. Ens trobem, doncs, davant un cas indubtable de destrucció i recomposició ampliada d'un sistema hidràulic, amb tots els problemes que un fet així comporta: modificació de pendents i del traçat de séquies, presumible falta d'uniformitat i de rendiment en la distribució de l'aigua, etcètera.

Pel que respecta a la pobla o casc urbà de la vila, és prou segur que l'alqueria d'Unxola ja havia estat escollida com a nucli de concentració residencial abans de 1286 i que, fins i tot, ja hi havia algunes construccions en l'esmentada data. Tenim informacions significatives sobre aquesta qüestió: a finals de 1280 —un any després de la primera carta pobla— ja es va determinar que la vila havia de fundar-se *iuxta fontem*, és a dir, al costat de la font. Havia de tractar-se de l'única font que permetia derivar aigües per a reg: la d'Unxola. A més, en 1282 es va concedir a Bernat de Cortell llicència per a edificar un molí o dos, expressament, "al lloc anomenat d'Unxola", on podria conduir l'aigua que "brolla de la font i de la cavitat que hi ha allí". El mercat de Pego existia des de desembre de 1280, i sens dubte es localitzava en l'àmbit de l'antiga alqueria d'Unxola.

Tanmateix, no degué ser una tasca fàcil convèncer els pobladors cristians per a que s'agruparen en el lloc determinat. Les precisions i el termini establerts a la carta de 1286 ho deixen prou clar. Els colons, de fet, s'havien establert inicialment en altres indrets, ja que la fundació de la vila es considerava un trasllat de la població. Així ho qualifica un document reial de maig de 1287 en què es reconeix que, a causa de les tasques d'aquest trasllat o "permutació", els pobladors no tenien temps per a construir la muralla dins del

termini d'un any establert a la segona carta pobla, per la qual cosa s'atorgava un any més d'ajornament. A banda d'això, es va amenaçar amb confiscar les terres d'aquells que no anaren a residir personalment "al lloc d'Unxola".

Però el procés de fundació de la vila de Pego sols havia començat. En febrer de 1291, el rei Alfons va prometre als pobladors que establiria una cisa (un impost indirecte sobre el consum) per a pagar les despeses de construcció dels murs i les torres de la nova vila i, a canvi, deixaria mentrestant de percebre les exaccions reials. En abril del mateix any el lloctinent del monarca es va assabentar de que un oficial anava a embargar les heretats d'aquells que "no hagueren fet o edificat els seus domicilis" a la pobla de Pego abans de Pasqua, però li ho va impedir perquè, segons deia, "quan vaig estar a l'esmentada vall em van mostrar moltes cases que ja estaven començades, però que no havien pogut acabar a causa del temps de pluges". Va exigir, això sí, que residiren ja a les cases, encara que no estigueren acabades, i els va donar termini fins a Pentecosta per a que les remataren. Segurament fou llavors quan Pego va començar la seua veritable vida urbana.

Això sí, vint anys després de la segona carta pobla la muralla encara no estava acabada: en 1308 Jaume II va haver de concedir una dispensa de les contribucions reials per a la construcció dels murs i torres de la nova vila de Pego.

Pel que respecta a la moreria, sols sabem que en un document reial de 1292 s'afirma que havia començat a construir-se. Val a dir que la primera moreria de Pego degué situar-se, com ja hem vist, a l'alqueria de Favara. Serà més tard quan es localitze a Atzeneta, ja que en aquests anys Atzeneta era una alqueria posseïda pel cavaller Guillem de Santa Coloma.

Els entrebancs del projecte...

A penes començaren a treballar els quatre ciutadans de Barcelona en la divisió i assignació de les terres de la vall de Pego, durant la tardor de 1279, començaren també a sorgir problemes. Els primers procediren, precisament, de la pròpia actuació del rei Pere, qui pel seu compte, i al marge de la carta de població, va concedir a certs personatges algunes heretats de privilegi, en règim de franquícia i dotades d'una gran extensió. Les queixes dels repartidors no tardaren en arribar-li, ja que a mitjan mes de

Pouet de Cotes. Alqueria de Cotes

desembre els va haver de prometre que ja no donaria més heretats sense el consentiment d'ells. Malgrat això, encara va concedir 15 jovades franques al cavaller Guillem de Santa Coloma perquè li les havia promès amb anterioritat, a banda de 6 jovades a un altre ciutadà de Barcelona, ara amb l'acord dels repartidors.

Els quatre repartidors, però, aprofitaren en benefici propi aquesta prerrogativa reial. En febrer de 1280 i com que, segons deien, havien treballat molt i havien sostingut moltes despeses en l'exercici de la seua feina de "poblar i dividir per als pobladors", obtingueren del rei donacions personals de 15 jovades per a cada un. A banda d'això, un d'ells, Jaume de Puig, va ser recompensat amb el càrrec de justícia, però sembla que finalment sols el va ocupar durant uns tres mesos.

D'una altra banda, sembla que molts dels beneficiaris d'heretats al terme de Pego no acudien allí per a residir i fer-se'n càrrec. El mateix mes de febrer de 1280 el rei ordenava al justícia Jaume de Puig que citara tots aquells que tenien ara terres a la vall per a que comparegueren amb els títols. El fet que Puig fos rellevat del càrrec de justícia permet sospitar que no va complir les seues obligacions a gust del monarca. Ens consta, també, que a finals de 1283 ja no eren els quatre ciutadans de Barcelona els responsables de repartir la terra, sinó un tècnic anomenat Jaume de Llinars, "partidor designat pel senyor rei per a les heretats vacants a la vall de Pego". Un dels agents originals de 1279, Guillem de Pelejà, encara tenia terres allí en 1286, però no hi residia i va faltar poc per a que li les confiscaren. Un altre, Berenguer Suau, havia mort i la seua viuda mantenia l'heretat de Pego, però finalment la va vendre en abril de 1287.

La clau de l'absentisme dels beneficiaris de les donacions era, indubtablement, la dificultat per a fer front als pagaments anuals dels censos. Aquí hi ha, a més, una paradoxa. Sembla que per a fer més atractiva l'oferta entre uns candidats relativament escassos, els agents repartidors acabaren per donar heretats de cinc o sis jovades, en lloc de les quatre previstes inicialment. Això tenia l'efecte d'incrementar notablement la contribució anual fins a 50 o 60 sous. Cal tenir en compte que era molt difícil posar en explotació ràpidament el conjunt de les terres d'una d'aquestes donacions, ja que no tots els colons podien comptar amb l'equip i la mà d'obra necessària. En alguns casos s'hagueren d'atorgar exempcions —com es féu amb la viuda de Berenguer Suau—, però en altres es va procedir a confiscar les heretats dels absentistes per tal de reassignar-les a nous colons. Aquesta situació no podia sostenir-se molt de temps.

El de Pego no era un problema estrictament local. Es plantejava a totes les noves poblacions reials del regne de València. Per això, en febrer de 1286, el rei Alfons va nomenar a Guillem de Torres, un acreditat expert, com a procurador especial "per a ordenar, millorar i codirigir les poblacions reials de Vila-real, Pego, Penàguila, Altea, Calp, Biar, Castalla, Serra de Finestrat i les altres poblacions reials noves del regne", amb instruccions per a fer reconeixements i facultat per a embargar les cases i heretats dels absents o dels colons que no compliren les condicions establertes, així com per a reassignar-les a altres pobladors.

Segurament la confecció de la segona carta pobla, amb l'enfranquiment general, nou mesos després, fou un resultat de les recomanacions de Guillem de Torres. Malgrat la designació que es féu en aquesta carta de quatre agents (Pere i Ramon de Vilanova, Bernat de Corral i Bernat de Sant Joan) encarregats de la divisió i assignació de terres, el fet és que Guillem de Torres va continuar al capdavant d'aquesta responsabilitat, encara que de forma conjunta amb un dels esmentats agents, Ramon de Vilanova, qui potser actuava en representació de tots quatre.

Després de l'enfranquiment general de 1286, que eliminava el principal obstacle per atraure colons (malgrat la contribució per a pagar els 5.000 sous que va costar això), el problema principal es derivava de les grans donacions de privilegi i la creació de nombroses heretats de 6 jovades que havien acaparat bona part de l'espai a repartir i dificultaven trobar terra suficient per a repartir entre els 150 pobladors cristians que s'havien previst. La mesura que va decidir Guillem de Torres no podia tenir cap alternativa: es tractava de disminuir les heretats ja repartides per a donar cabuda a altres colons. De tota manera, els repartidors no van tenir les mans completament lliures, ja que el rei va impedir que es reduïren o confiscaren certes heretats de privilegi i, alhora, els va ordenar que assignaren noves "heretats competents" a alguns servidors seus.

Encara en 1292 no es veia la forma d'arribar a establir 150 colons. En el mes de maig, el nou monarca Jaume II va comissionar un altre expert, Pere de Forès, per a que anara a la vall de Pego a efectuar un reconeixement, amb l'encàrrec específic de confiscar terres ocupades furtivament, sense títol legal, per part de colons que ja habitaven a Pego, impeding així l'heretament de nous pobladors. Es va poder comprovar que s'havien venut terres abans de complir-se el termini de deu anys dintre del qual els beneficiaris tenien prohibit alienar les seues heretats.

Tot el seguit de dificultats que entrebancaren l'establiment de pobladors a la vall de Pego i que, al capdavant, impediren la realització dels plans de colonització tal i com havien estat projectats, no pot

entendre's adequadament sense tenir en compte les característiques de l'espai agrari dissenyat per a la distribució d'heretats. Ja hem vist com es va organitzar la planura seca per a la creació de parcel·les i, també, el caràcter limitat, intermitent i discontinu dels conreus que s'hi havien practicat abans de l'expulsió dels musulmans. Els al·luvions que formen el sòl d'aquesta planura estan constituïts per nivells on alternen capes de còdols i graves, de manera que en molts sectors de la planura abunden les superfícies pedregoses poc aptes, en principi, per al conreu; un fet que es reflecteix als topònims de partides senceres com El Cantalar i l'Estepar, incloses en el perímetre de colonització.

El problema s'agreujava per la insuficiència de les superfícies de conreu. En realitat, la planura sols podia oferir, descomptades les terres reservades per a la moreria de Favara, unes 200 jovades de terreny. Evidentment, hi havia també les terrasses de conreu dels vessants meridionals, associades a les antigues alqueries andalusines, però una part d'aquestes mateixes alqueries —com ara Castelló, Atzeneta, l'Atzúvia i alguna altra, si més no en part— estaven excloses del repartiment perquè pertanyien a cavallers i altres rendistes forasters a causa de donacions reials de privilegi, anteriors fins i tot a la carta pobla de 1279. No sols es tractava de les millors terres que s'havien conreat des de segles abans, amb zones irrigades, sinó que també s'hi mantenien petits grups de llauradors musulmans que garantien als posseïdors la percepció regular de les rendes. A banda d'això, com ja hem vist, hi havia també a la vall les heretats especials, de grandària major, atorgades a personatges afavorits pel rei o per les manipulacions dels agents colonitzadors. En el millor dels casos, doncs, si veritablement s'hagueren establert 150 colons, l'extensió de les heretats difícilment podria haver superat les dues jovades (la meitat del que s'havia contemplat a la carta pobla de 1279), a banda d'una o dues fanecades d'horta. Les terres "noves" de la planura, a més, eren de qualitat molt irregular i requerien una forta dedicació de treball que no totes les famílies podrien sostenir.

Pont de la Bassa del Sineu. Marjal de Pego-Oliva

...i el fracàs d'una solució

La millor solució per a pal·liar les limitacions de l'espai agrari de la planura podia ser portar hi aigua de reg. I això és el que prompte planejaren els prohoms que governaven la vila de Pego. En certa manera, es tractava de la mateixa solució que finalment es va aplicar, a partir de les darreries del segle XIX, amb la instal·lació de les bombes elevadores, però aquesta tècnica no existia en el segle XIII.

L'única possibilitat consistia en derivar aigua d'algun curs fluvial exterior a la vall, però, com és obvi, les característiques topogràfiques ho dificultaven enormement. Un veí d'Oliva, Pere de Coll, va rebre l'encàrrec de realitzar un projecte per a *inmitere aquam in termino de Pego*, a canvi del pagament de 50 sous per cada jovada que aconseguira irrigar; també va rebre un avançament de 3.000 sous. No sabem ben bé quan va oferir els seus serveis a la vila de Pego, però sí que en febrer de 1293 Jaume II va donar instruccions per a que l'obligaren a retornar els diners rebuts dels veïns de Pego, o bé que duguera immediatament a terme l'obra projectada, tal i com havia promès.

¿Quin era el projecte de Pere de Coll? El document que acabe de mencionar no ho explica, però un altre de l'any 1298 es refereix a les "obres d'aquell assut que els homes de Pego han manat fer en el riu o estany d'*Aguyllen*", on el cavaller Santa Coloma vol fer un molí. Aquest lloc ha de correspondre, sens dubte, a l'estany del riu Bullent, situat entre les elevacions de la vora nord-occidental de la marjal: l'únic lloc on podia captar-se l'aigua que hi brollava abans d'eixir completament de la vall per unir-se al riu Vedat, ja al terme d'Oliva. Una obra d'aquestes característiques comportava elevar l'aigua fins a una altura molt considerable per així, després, poder conduir-la al llarg d'un trajecte a contrapendent d'almenys 1,5 a 1,8 quilòmetres, a banda de fer-la creuar el Barranc de Mustalla, si es pretenia arribar a les franges de parcel·lari més occidentals de la planura. No hi ha cap prova ni indicatiu, malgrat les copioses despeses esmerçades en l'obra, de que un tal dispositiu arribara mai a funcionar, ni tan sols a acabar-se, ja que l'assut, per força, havia de ser monumental per a poder elevar suficientment l'aigua.

El reg no va arribar, doncs, a la planura seca. Allí les heretats continuaren sent insuficients i, en general, poc productives. En el segle XVIII s'hi podien fer bones collites de blat en alguns sectors, però a costa de treballs molt penosos per a poder mantenir la terra en condicions, com ara les arrabassades que descriu Cavanilles: cavades generals dels camps fins a tres peus (90 cm) de profunditat. Les terres de la planura donaven profit, sobretot, als grans terratinents. Si, malgrat tot, finalment haguera arribat l'aigua de reg, ¿a qui hauria beneficiat? ¿Qui hauria pogut pagar els 50 sous per jovada? No seria incorrecte afirmar que fou llavors, a finals del segle XIII, quan s'establiren les condicions que propiciarien, més tard, l'agrariització de la marjal. Aquest procés no va començar, a escala general, fins al segle XVIII, però algunes penetracions aïllades de curt abast, possiblement discontinües, realitzades de forma autònoma per famílies camperoles en els marges occidentals de la marjal, ja semblen visibles al segle XV.

Difícilment les coses podrien haver estat d'una altra manera. La colònització, que —no ho oblidem— fou una substitució de poblacions, comportava una ruptura d'equilibris agraris antics i consolidats, introduïa desordre i arbitrarietat en la gestió dels espais de conreu. Aquestes pautes van deixar una petja persistent a la nova dinàmica agrària de la vall. A la fi, com hem vist, el problema no era tècnic, sinó social, i no podia resoldre's amb solucions purament tècniques, més o menys desgavellades.

Les experiències i les lliçons del segle XIII encara poden ser útils per al Pego del segle XXI.

¹ Anomenem andalusins als habitants d'al-Andalus, és a dir, la part musulmana de la península ibèrica.

² Una jovada equival a 2,99 ha, és a dir 36 fanecades.

³ Un sou no és una moneda real, sinó una unitat de compte equivalent a dotze petites monedes, anomenades diners, fabricades amb aliatge de plata i coure. Cada diner acabat d'encunyar contenia, aproximadament, 0,26 grams de plata. Per tant, la plata que hi havia en un sou pujava a poc més de tres grams. Quan parlem de 30 sous, parlem doncs de 94 grams de plata amonedada, poc més o menys.

⁴ Es tracta d'una feina molt feixuga. Potser es va poder comptar amb mà d'obra musulmana en condicions de ser forçada a realitzar aquests treballs. Recordem l'estat de submissió en què es trobava l'aljama de Pego després de retre's al rei en 1277.

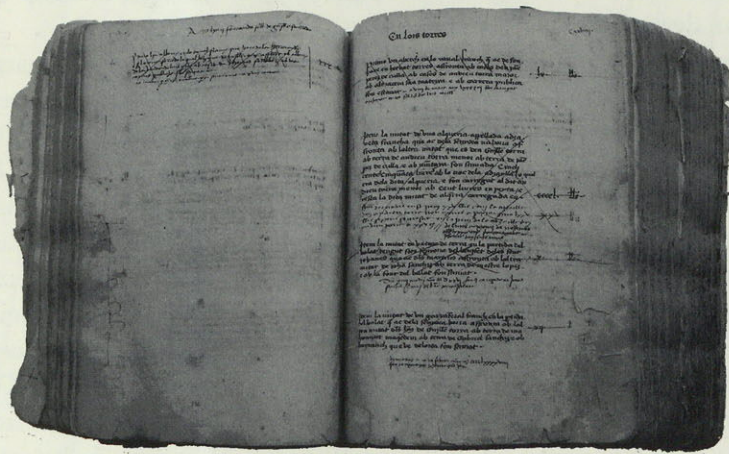
La vila de Pego a les acaballes de l'edat mitjana

JAVIER MARTÍ
Museu d'Història de València

Tot i que no sabem la data exacta, degué ser poc abans de 1488 quan el notari del consell municipal va començar el treball. Devia compondre un nou cappable per al cobrament de l'impost de la peita de Pego, la contribució reial que gravava les propietats del terme i que devien pagar tots, tret de l'Església i, com no, del senyor.

La peita no era l'únic impost, però sí el més profitós per al municipi, doncs feia molt que el rei s'havia desentès del seu cobrament, demanant a canvi a cada poble una quantitat fixa que s'havia fossilitzat per tradició. Tot el que excedia d'aquesta —per millora en l'inventari de propietats, per la construcció de noves cases o per la posada en conreu de terres abans ermes— era benefici per a la comunitat, que devia organitzar i dur a terme la recaptació. Per això calia tindre el llibre de béns, el cappable, al dia. En ell s'hi registraven totes les propietats, de quí eren i en quant estaven estimades a efectes fiscals. D'aquesta manera, a l'hora del cobrament, el peiter, que havia arrendat l'impost per a eixe any, sabia el que devia pagar cada veí.

També ho sabien ben bé cadascú d'ells, i per això s'afanyaven a acudir a la Cort cada vegada que venien o cedien una propietat, per a que el notari li la “descarregués” i l'annotés a la fulla del nou propietari. Amb el temps, el cappable s'omplia d'annotacions i anotacions: béns rebuts en entrar en edat, joves que arribaven al matrimoni i rebien de ses pares casa i terres per a sustentar la nova família, propietats que s'adquirien per augmentar l'explotació o per invertir els diners guanyats en algun colp de fortuna, herències per repartir —i registrar al capdavall— quan a la fi arribava la mort. El notari consignava cada canvi de propietat

Llibre de béns o Cappable de la Peyta de 1448. Arxiu Històric Municipal de Pego. Els cappers eren els llibres usats per registrar la propietat abans de l'aparició dels cadastres. L'Arxiu de Pego conserva una sèrie continuada de cappers que abasten des de finals del segle XV a la primera meitat del XVIII, base del present estudi.

acuradament, al principi en les fulles reservades a cada titular, però quan aquestes s'esgotaven, allà on trobava un espai lliure. Per més que tatxava els registres obsolets, posava creus i signes, i feia servir referències creuades ("vide supra a cartes XXX", "veure més amunt a la fulla XXX") poc a poc el gruixut llibre esdevenia un enorme galimaties que només ell comprenia. A la fi, arribava un punt que no hi cabien més anotacions al cappatró. Era el moment d'encetar un de nou.

Redactar un nou cappatró era un treball minuciós i feixuc, que s'allargava durant mesos, però com que s'acostumava a cobrar a banda del sou, el notari el feia de bon grat. Un a un, va anar cridant a la Cort tots el veïns de la vila i el raval, els moros de les alqueries i els forasters que tenien propietats en el terme de Pego. Una vegada allí devien declarar les cases, terres i censos que posseïen i la quantitat que pagaven. En altres pobles l'escrivà anava casa per casa, de la mà del peiter, per tal de fer la relació de béns, però li semblava que els declarants afluixaven la llengua amb més convicció quan hi eren a la sala del Consell. De tota manera el frau estava descartat: el notari redactava una minuta en brut, i abans de passar-la al nou llibre, comprovava una per una cada entrada en el cappatró vell. Quan començà a escriure en el nou llibre es va proveir de bona tinta i una ploma d'oca nova per a fer la seua millor lletra, ben clara i elegant. Anotava cada contribuent en el recte del full i dessota detallava tots el seus béns. Si calia, deixava el revers de la fulla en blanc, doncs temps n'hi hauria per omplir-lo d'anotacions menys acurades. En acabar, va fer un índex de tots els contribuents amb indicació de la fulla on començava cada relació de béns. Seria de gran ajuda després per als col·lectors de l'impost quan hagueren de redactar la llista anual de contribuents i el munt de la seua contribució.

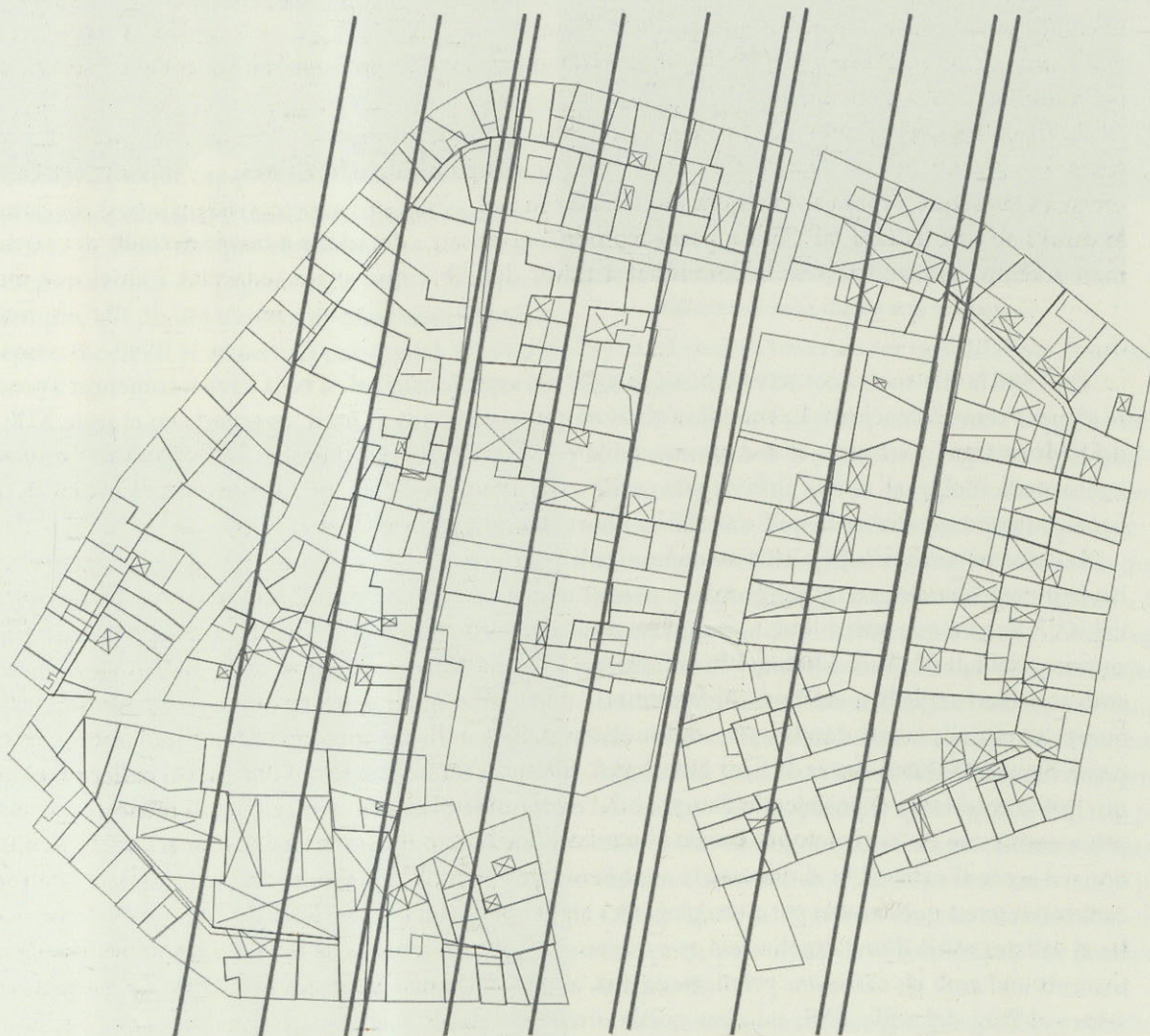
Al fil de les declaracions de cada contribuent el notari anava ubicant mentalment cada una de les parcel·les: "un alberg a la vila, que afronta ab alberg de tal i de tal, ab lo forn de tal i ab carrera pública", "un olivar a Cotes, que afronta ab la séquia i ab terra de tal i tal", "una sort a les marjals majors, que afronta ab lo camí i ab sort de tal i tal". El cappatró reproduïa el paisatge del terme a través dels ulls del notari, al mateix temps que aquest veia la comunitat a través del llibre que anava redactant i en el que durant decennis seguiria fent esmenes i anotacions. En ell quedaven reflexades les estratègies de les famílies importants, que miraven de concentrar el patrimoni per via d'herència i fent bons casaments; en ell també les famílies modestes, que generació rera generació anaven perdent pes a base de subdividir les propietats entre els hereus; o les més humils, que amb prou feines arribaven a entrar en possessió d'algun immoble, normalment per a perdre'l als poc anys i marxar a un altre lloc en busca de millor ventura o tornar a engrossir la nòmina dels proletaris. Fins i tot aquests, que res no tenien, es deixaven entreveure en les fulles del cappatró, puix habitaven a bon segur els albergs sobrants i les cases al camp que declaraven els més poderosos, per a qui devien treballar com a jornalers.

El notari imaginava de vegades el cappatró com un gran mosaic d'aquells formats per milers de tesel·les. Cada tesel·la era una parcel·la i ocupava la seua posició exacta en el dibuix per a reconstruir la imatge de conjunt, en aquest cas, el paisatge del terme. Cada contribuent, en declarar les fites de les parcel·les que posseïa, donava la pauta per col·locar-les correctament sobre la trama del territori. En un moment en que no s'estilaven el plànols parcel·laris, aquesta era a més la millor manera per identificar cada propietat i localitzar-la en l'espai. Tot i que els límits més freqüents d'un habitatge o d'una parcel·la rural eren altres propietats semblants a elles, gairebé sempre hi havia algun afrontament amb elements naturals del paisatge (muntanyes, barrancs, rius, fonts, etc.) o altres d'artificials però d'ús comunal (camins, carrers, la muralla o el vall, sèquies, etc.), que servien de referència al notari per ubicar-se, i que, al capdavall, ens han servit a nosaltres per reconstruir la fesomia de la vila i l'espai periurbà a finals del segle XV. No és, en cap cas, el tipus de reconstrucció neutra que pot proveir l'arqueologia, sinó més aviat una imatge subjectiva, descriptiva, producte de la visió que tenien els seus contemporanis de l'espai que habitaven, la memòria d'un espai viscut.

La vila

Com sabem, els orígens de la vila de Pego es remunten als últims decennis del segle XIII, acabada de sufocar la revolta morisca de 1276-77, la qual va tindre en aquesta vall un dels seus focus principals. L'exposada situació del terme, a l'entrada de la *montanea Valencie*, terra morisca per excel·lència, va dissuadir d'una ràpida repoblació. Per això, i a pesar de les favorables condicions de la carta de població de 1279, la vila no va començar a arrancar fins a la concessió d'una segona carta de poblament en 1286. Els nous pobladors havien d'assentar-se en l'alqueria d'Uxola, nucli de la resistència andalusí, on probablement existia alguna torre o element defensiu.

La fundació de la vila, no obstant, va esborrar qualsevol vestigi que pogués quedar de l'assentament preexistent. El plànol actual encara conserva signes evidents d'una trama ortogonal que permeten intuir que el disseny de la vila es va deixar en mans d'agrimensors, els quals varen definir els seus límits, varen traçar els seus carrers i varen dividir d'interior de les illes així configurades en solars de dimensions regulars. El nucli definit, de planta aproximadament pentagonal, es va encerclar amb una muralla i es va rodejar d'un vall o fossat.

Plànol del nucli fundacional de la vila en el que encara s'en poden esbrinar les alineacions parcel·làries originals (en paral·lel)

La muralla estava construïda en tapial de formigó, amb reforços de rajola en els punts d'inflexió i en els angles de les torres. Tot i que encara queden importants trams del mur dempeus, la seua alçària és difícil d'imaginar a causa de les cases que l'envolten, però havia de rondar els 9 m. des de l'interior, mentre que l'ample en la cimera seria d'1'4 m, dels quals 50 cm corresponien al parapet cat de merlets i 90 a l'andador, el qual rodejava totalment el recinte, donant accés a les torres. Aquestes eren de planta quadrada, amb un ample mitjà de 4'70 m (aproximadament 12 peus) i buides per l'interior, amb diverses plantes. La distància entre torres era equivalent a cinc vegades l'ample d'aquelles. En els cantons s'alçaven torres pentagonals, amb el vèrtex apuntant a l'exterior. Segons Figueras Pacheco, qui no cita la font, al finalitzar la guerra de Successió, la muralla comptava amb 16 torres, nombre probable a tenor del perímetre murat, que estava entorn dels 515 m.

Vista interior de la muralla carrer Sant Cristòfol.

Merlets del parapet de la muralla conservats com a mitjanera en un habitatge del carrer Sant Llorenç.

En 1488 la vila encara conservava bona part del seu aspecte original, si bé ja havien començat a produir-se algunes transformacions. La muralla s'obria en tres portes, una al nord, coneguda en el segle XIX com del "Mayorazgo"; una altra al sud, davant de la plaça de l'església i al costat de les cases de la senyoria, anomenada "del raval"; i una altra de més petita a l'oest, el Portalet de Sala encara conservat avui en dia, a penes una poterna des de la qual s'accedia a l'horta contigua.

Les dos portes principals estaven comunicades per una via que travessava longitudinalment la vila i havia d'exercir en origen de carrer major, perquè com a tal es al·ludida esporàdicament en els cappel·lans del XVI, encara que vorem que més tard perd tal categoria. A esquerra i dreta aquest eix corrien sengles carrers paral·lels (de Sant Llorenç i Sant Cristòfol en la seua denominació actual), els quals comunicaven amb aquell en angle ben escairat, configurant un quadrilàter quasi perfecte; més a l'oest s'obria encara un quart carrer, més curt i desviat, sens dubte determinat per l'orografia del terreny, que descendia ací en pendent acusada (avui carrer de Sant Domingo). En sentit transversal només existia un carrer pròpiament dit, que comunicava el portalet de l'horta amb l'església i la plaça. La resta eren vials menors, que servien per a connectar els eixos longitudinals, o carrerons cecs, com el *carreró del pou*, o el *de la cadena*, que donava accés al calabós, o el que corria a esquenes de l'església. En alguns cantons s'obrien "andrones", carrerons estrets que servien per a arreplegar les aigües pluvials en els punts més baixos del recinte i vessar-les al vall per mitjà d'una canalització que travessava la muralla, restes de la qual encara es conserven. No succeeix així amb els carrerons pròpiament dits, alguns dels quals ja van ser absorbits per les edificacions veïnes al llarg del segle XVI, tal com queda arreplegat en els successius cappel·lans, com per exemple l'androna existent en l'angle nord-est del recinte, la qual va ser incorporada a la vivenda del notari Pere Lluís Sales cap a 1614.

En l'encreuament del carrer major i del carrer que pujava des del portalet de l'horta s'obria la plaça, a penes un eixamplament del carrer enfront de la porta sud del recinte. En ella confluïen els diferents estaments del poder local: l'església, les cases de la senyoria i la cort municipal, la qual havia de presentar una façana porticada, ja que la documentació fa esment dels porxos de la vila com a punt de reunió veïnal. Respecte a les cases de la senyoria, sabem poc d'elles perquè, estant exemptes de tributació, no apareixen en els cappidors més que com a referències indirectes; no hi ha dubte, però, que ocupaven l'actual plaça del País Valencià, almenys parcialment, perquè a mitjan segle XIX la vila va mantenir un llarg plet amb la casa d'Osuna a fi de derrocar-les i procedir així a l'obertura de la referida plaça. L'església, finalment, es trobava en el punt més elevat del recinte, en un solar delimitat ja en 1280. En la seua configuració de finals del XV conformava un edifici molt més reduït que l'actual, i es trobava exempta, perquè cap propietat refereix afrontament amb ella (per si mateixa tampoc apareix en el padró, doncs ja hem dit que els immobles de l'església estaven exempts del pagament de peita). Als peus del temple, allí on ara s'aixeca el campanar, existia en època medieval el cementeri parroquial, o fossar de

El portal d'Oliva o del «Mayorazgo» a principis del segle XX.

El portal de l'horta, avui Portalet de Sala.

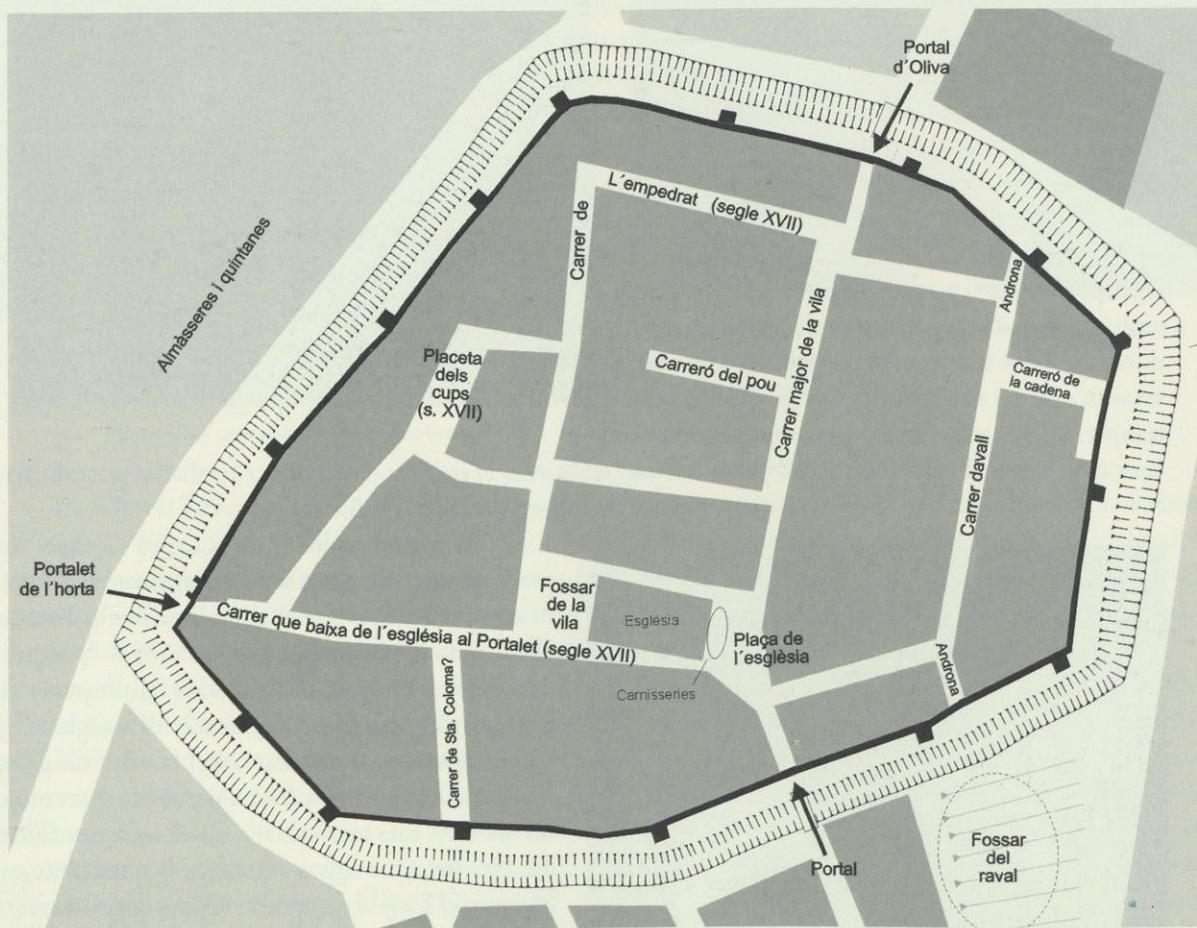
la vila, el qual va haver de ser traslladat per construir-ne aquell en 1700.

Contigua a l'església, en el cantó superior de la plaça, es trobava el porxe de la carnisseria, el qual va romandre ací fins que el consell municipal va decidir traslladar-la extramurs en 1580 "perquè és destorbaven els oficis de l'església i també per la mala olor que dóna dita carnisseria a la dita església". En aquest apartat d'avituallaments, la vila comptava a finals del XV amb dos forns, un en el carrer major i un altre en una xicoteta illa en el sector occidental del recinte. Contigu a aquest, sobre un antic estabte, es van instal·lar cap a 1593 "els cups" o taverna, al costat d'una placeta que encara hui es pot reconèixer en l'eixamplament que defineix el carrer de Sant Domènec. S'agrupaven així, i no per casualitat, forn i taverna en una mateixa illa, dos dels principals espais de sociabilitat de tot municipi medieval.

Al carrer major estava l'hospital. Sabem pel *Llibre de Comptes* de la institució, conservat a l'Arxiu, que comptava amb una sala per a homes i altra per a

donec, a més de dues cambres per allotjar els confessors que anaven a predicar a la vila, així com cuina i capella. L'hospital estava lligat a la Confraria de la Verge, i més tard a la de la Sang de Crist, les quals tenien indistintament lloc de culte a la capella. En 1757 la Confraria, conjuntament amb el rector de l'església parroquial i el municipi, acordaren enderrocar l'edifici i erigir en el solar una gran capella advocada a l'Ecce Homo, traslladant l'hospital al carrer que avui porta el seu nom.

En el moment del nostre estudi, les cases perimetrals del recinte s'adossaven de manera unànim "ab lo mur", la qual cosa pareix descartar la possibilitat que existís un camí de ronda. A tal fi s'adreçaven per tot arreu els esforços dels consells municipals, obsessionats per la defensa efectiva de la vila en cas de setge militar. En la pràctica, tanmateix, la insistència del municipi evidencia la mateixa freqüència de les transgressions. Els camins de ronda existien sobre el paper, però els veïns tendien a usar aquest espai en el seu benefici, i a la llarga d'ací esdevenia el seu cegament. Si en algun moment la muralla va comptar un camí de ronda, havia desaparegut ja a finals del segle XV, absorbit pels immobles confrontants.

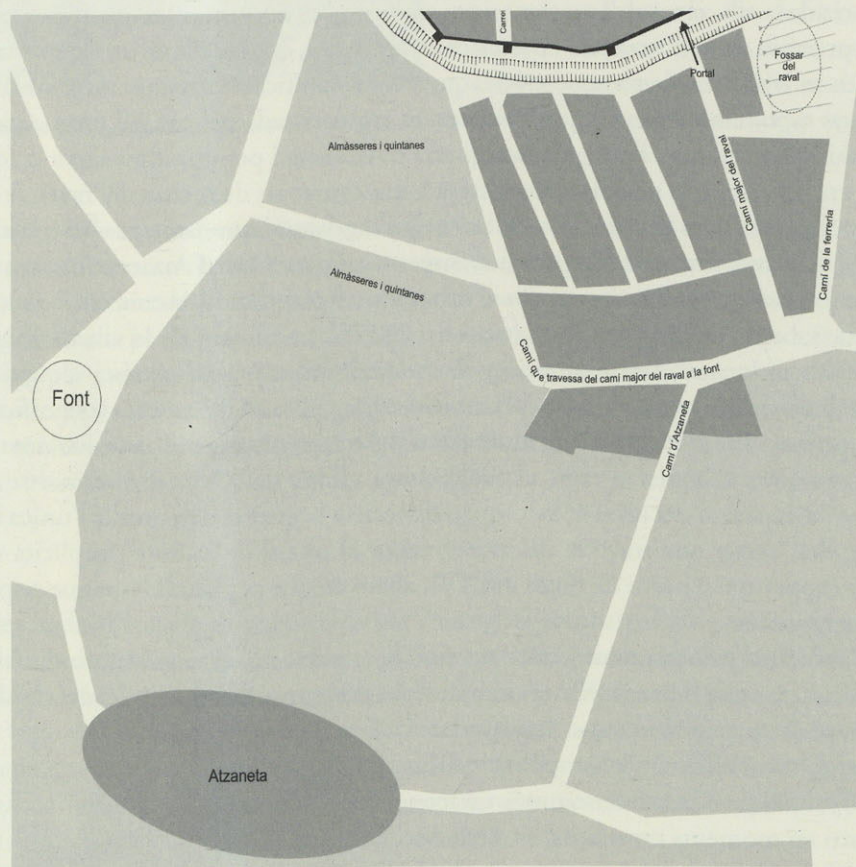
La vila cristiana emmurallada a finals del segle xv.

Rodejant la vila corria el vall o fossat, el qual completava l'aparell defensiu al temps que feia de col·lector dels desaigües urbans, servint-se per a tal fi de les aigües de la font. Seguint la pràctica habitual en l'edat mitjana, suposem que, durant un o dos dies al mes, es deixaria córrer lliurement l'aigua pel vall, arrossegant així els rebutjos i brutícies llançades pels veïns cap a l'escorredor del vall, el qual es trobava en l'angle oriental del recinte. El carrer Vallet conserva en el seu topònim la memòria d'aquest fossat, tot i que es fa difícil imaginar la configuració que tindria en aquest punt atenent al fort desnivell del terreny. Posteriorment, ja en la segona meitat del segle XVII el municipi va començar a alienar la muralla i el vall, venent-lo per

trams a particulars, que construïren al damunt. Açò va ser el principi de l'amortització de la muralla i de la seua posterior transformació en mitjanera.

Els ravals

En la imatge que ens ofereix Pego a finals del segle XV, l'espai intramurs està completament saturat i la vila ha començat a estendre's cap al sud, configurant un puixant raval contigu a la porta de la plaça. La restitució parcel·laria d'aquest ens mostra un barri consolidat però encara amb alguns solars sense cons-

El Raval i Atzaneta

truir, al·ludits com a "corral", "solar per a cases" o "pati", normalment al costat d'altre alberg del mateix titular, adquirits en previsió d'una ampliació futura. Alguns anys abans, en 1462, Antoni Francesc Ribelles, en la presa de possessió de la baronia, s'havia parat davant el portal del raval amb el consell municipal en ple per a contemplar el terme des d'una posició favorable, la qual cosa fa pensar que la urbanització d'aquest espai estaria encara en una fase molt primerenca.

En qualsevol cas, la dinàmica urbana del raval és clarament ascendent, i al llarg dels successius padrons veiem com van traslladant-s'hi diversos edificis emblemàtics. Abans hem anotat com en 1580 ho feien les carnisseries, les quals van a instal·lar-se en el que hui és la plaça del País Valencià. Més tard, ja en el XVII, es traslladarà la Cort fins a la ubicació actual, anant a ocupar la casa que tenia Joan Garcia en el Carrer major, la qual limita, entre altres, amb el vall i el fossar del raval.

Durant un temps els padrons distingeixen (en les rares ocasions que ho especifiquen) entre el carrer major de la vila i el carrer major del raval, però a partir del XVII el topònim es restringeix a aquest segon àmbit, signe evident de la seua puixança. Ja a finals del XV veiem que estan instal·lats en ell diversos mestres d'ofici com el barber, el sastre o el fuster, i una mica més tard s'obrirà una taverna (els cups de Joan Ferrando) i un alfòndec u hostal. Al cap del carrer, significativament a l'entrada del poble, hi tenia el seu obrador Antoni Olzina, ferrer, el qual donava nom al carrer contigu ("carrer de la ferreria"), avui de Sant Lluís.

A espatlles del carrer major se esmenta, ja a finals del XV, el fossar del raval, un espai de difícil delimitació en una zona en desnivell, el qual passarà a ser cementeri general de la vila quan l'expansió de l'església va obligar a amortitzar el que existia intramurs.

A diferència de la vila, el raval té un clar origen caminer. Les diferents illes que el componen s'arreglaren paral·leles al primitiu camí d'Atzeneta i posterior carrer major, constatant-se un superior desenvolupament constructiu en les més pròximes a aquest. Més que d'una planificació urbanística sembla que estem davant d'una expansió espontània de la vila, posteriorment regularitzada pel consell municipal, amb una doble orientació, d'una banda cap a l'esmentada alqueria d'Atzeneta i per una altra cap a la font.

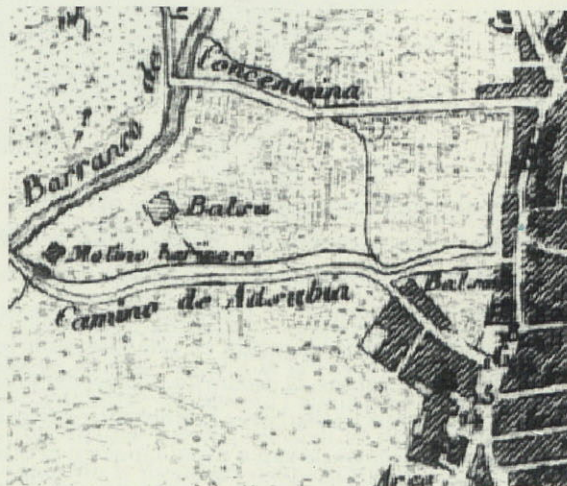
Atzeneta era una alqueria musulmana existent a uns centenars de metres del raval. A diferència d'altres alqueries del terme, com ara Benumeia —de clar origen andalusí i caracteritzada pel seu hàbitat desordenat, format per cèl·lules inconnexes d'uns pocs habitatges—, el parcel·lari d'Atzeneta mostra una trama regular que indueix a sospitar que estem davant d'una urbanització planificada de concepció feudal, probablement la moreria que sabem començava a formar-se en 1292. El creixement de la vila de Pego des de finals de l'edat mitjana i durant tota l'edat moderna té en la conurbació amb aquesta alqueria el seu principal objectiu. Si a finals del XV, el poble acaba al començament del camí d'Atzeneta (i significativament trobem allí ubicat el primer alfòndec de la vila), amb el pas del temps veiem com es va estenent, per agregació, el nombre de cases que s'aboquen al camí, el qual passarà a finals del XVI a denominar-se carrer d'Atzeneta.

L'altre punt d'expansió del raval és la font, en direcció a la qual es desenrotlla l'única illa transversal del barri, al llarg del "carrer que travessa del carrer major al portal de la font", explícita denominació que apareix en els cappatrons a partir de finals del XVI, abans de que es plantés l'om que popularment donaria més tard nom al carrer.

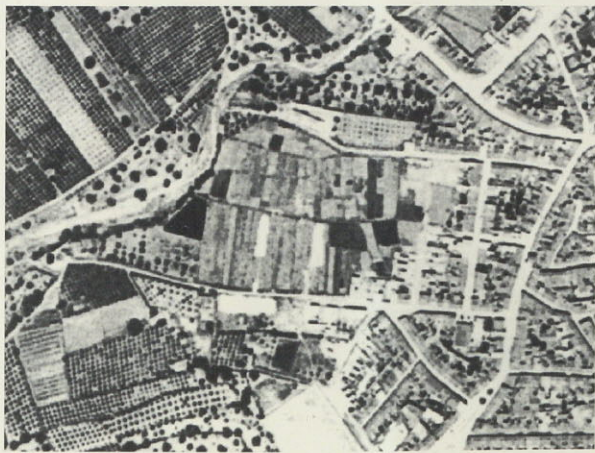
Front a l'avanç del procés urbanitzador pel sud de la població, el raval del nord, el ravalet, creix a un ritme més pausat. A finals del segle XV tan sols hi trobem alguns albergs a l'inici del camí d'Oliva, els quals a penes ens atrevim a representar per la imprecisió de les fites, moltes d'elles amb camps de cultiu. L'ermita de Sant Miquel, la referència més característica del barri en moments posteriors, és aleshores una capella rural, a la vora del camí i envoltada de terres.

L'entorn periurbà

A ponent de la vila, entre aquesta i el barranc, s'estenia una àmplia horta, segurament redissenada després de l'assentament cristià sobre la base d'un primitiu reg de font musulmà. L'espai irrigat, amb una superfície màxima de 54 fanecades, estava organitzat en tres grans bancals o plataformes, a dintre de les quals les parcel·les s'arreglaven en estretes

L'horta en el plànol de Francisco Coello (entre 1841 i 1855)

L'horta en la fotografia aèria de 1956.

faixes transversals. El plànol de Francisco Coello de mitjans del segle XIX y la fotografia aèria de 1956 ens ajuden a reconstruir l'horta medieval. L'aigua provenia del mateix ullal que avui abasteix la Font dels quatre xorros, i es canalitzava en un sèquia per l'actual carrer regueró (topònim ben explícit), obrint-se després en dos ramals: un que travessava els horts en un traçat sinuós per acabar desaiquant en el barranc després de passar el camí de Concentaina, i l'altre que discorria paral·lel al camí de l'Atzuvia fin arribar igualment al barranc. Aquest segon braç està clarament destinat a moure la roda del molí del Curro, un clàssic enginy de bassa i cup que, per la seua disposició, ja devia estar en la pla de construcció de l'horta feudal.

Tot voltant del poble existien nombroses quintanes i almàsseres, aquestes darreres en especial a la part de ponent. En particular es concentraven a banda i banda del camí que anava des del raval fins a la font, al camí d'Atzeneta i davant de la vila, entre aquesta i l'horta. La presència almàsseres en aquesta zona sembla venir determinada per la proximitat de l'aigua, sent aquesta necessària en el procés de transformació de l'oliva, per separar l'oli de la morca. Al llarg del temps veurem repetir-se el fenomen d'instal·lació d'almàsseres en àrees periurbanes i la seua gradual conversió en habitatges a mesura que el creixement urbanístic feia recular les activitats industrial cap als afores de l'espai habitat.

Per acabar

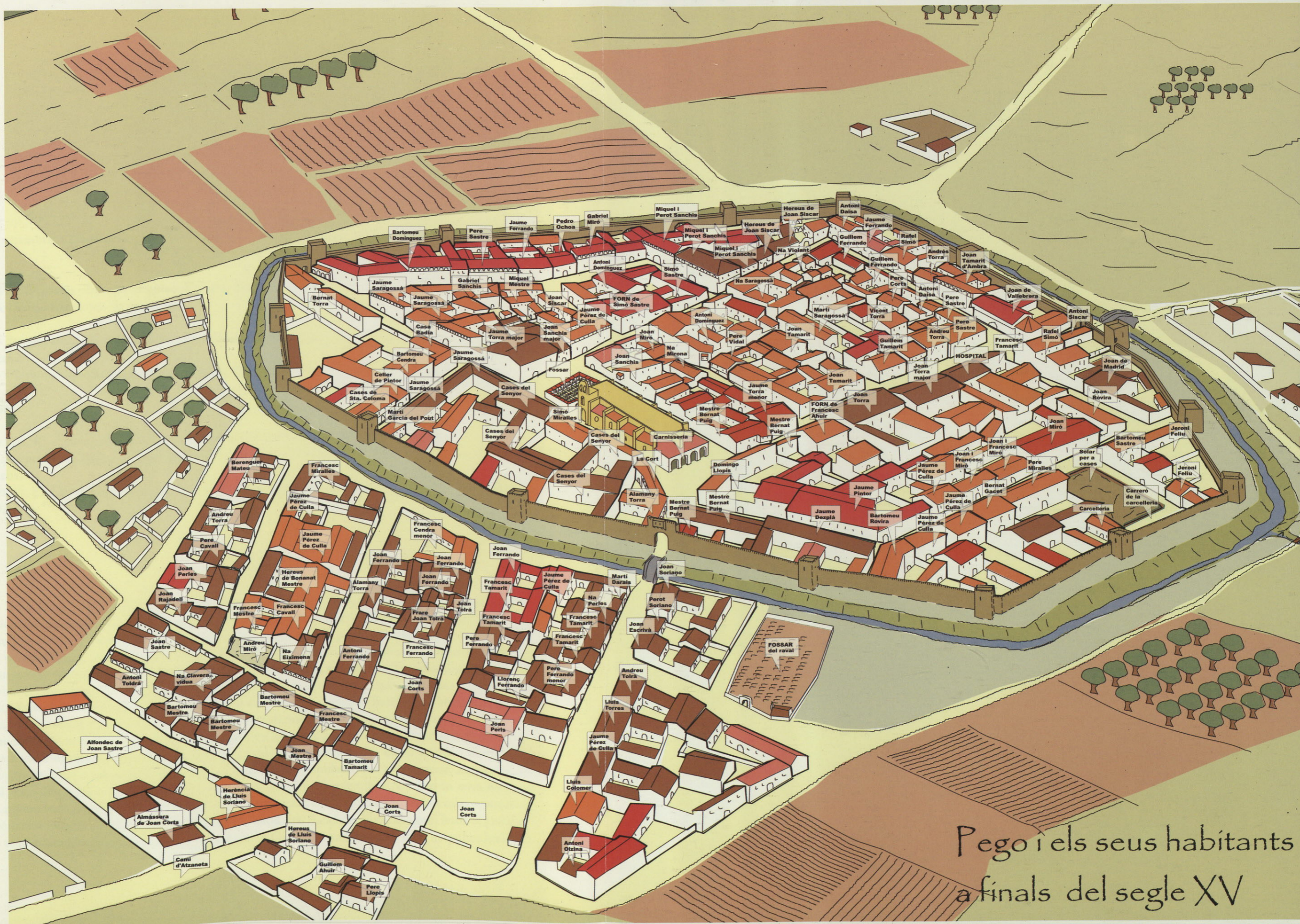
Partint de les dades fiscals hem pogut elaborar l'assaig de reconstrucció que acompanya l'article, on veiem desfilar la nòmina dels cent vint-i-set propietaris que tenien casa al poble en 1488. No hi ha dubte sobre la ubicació de les cases en la illa corresponent i sobre la forma general d'aquesta. Ara bé, la forma de les parcel·les es hipotètica, basada en les alineacions del cadastre actual. No crec, però, que allunye massa de la realitat històrica, puix des d'època medieval ençà la tendència del plànol ha anat cap a la fossilització i no cap a la descomposició. Les cases es divideixen o s'agreguen per herència o compra, però respectant, i això és el que importa, els eixos parcel·laris originals.

A canviat, i no massa, l'aspecte de les cases. Entre els albergs que s'esmenten als cappatrons medievals i la casa tradicional hi ha diferències externes, estètiques diríem, com ara la grandària i disposició de portes i finestres, però els materials i les formes de construcció coincideixen (sòcol de pedra i murs de tapial), i l'ús de l'espai, que condiona la distribució en planta i el desenvolupament en altura, és el mateix. La planta baixa, destinada als animals, i a l'activitat econòmica quan el propietari té algun ofici al marge del camp; la planta alta, l'espai de residència familiar, sense moltes més divisions que la cambra dels pares; a sobre, la cambra pròpiament dita, per emmagatzemar la collita.

No pot ser d'altra manera. La casa és el reflex de les persones que l'habiten. I la família i la forma d'organització social actual deriven directament de les que va implantar la conquesta feudal en el territori. Famílies conjugals, formades pels pares i els fills i, tot allargar, algun ascendent. Quan els fills prenen estat busquen casa pròpia. Els llaços de veïnatge i la solidaritat d'ofici articulen la comunitat, com ho feien a l'edat mitjana. Fins i tot romanen els llinatges. Mirem, si no, quantes de les famílies que habitaven Pego a les acaballes del segle XV hi viuen encara ací.

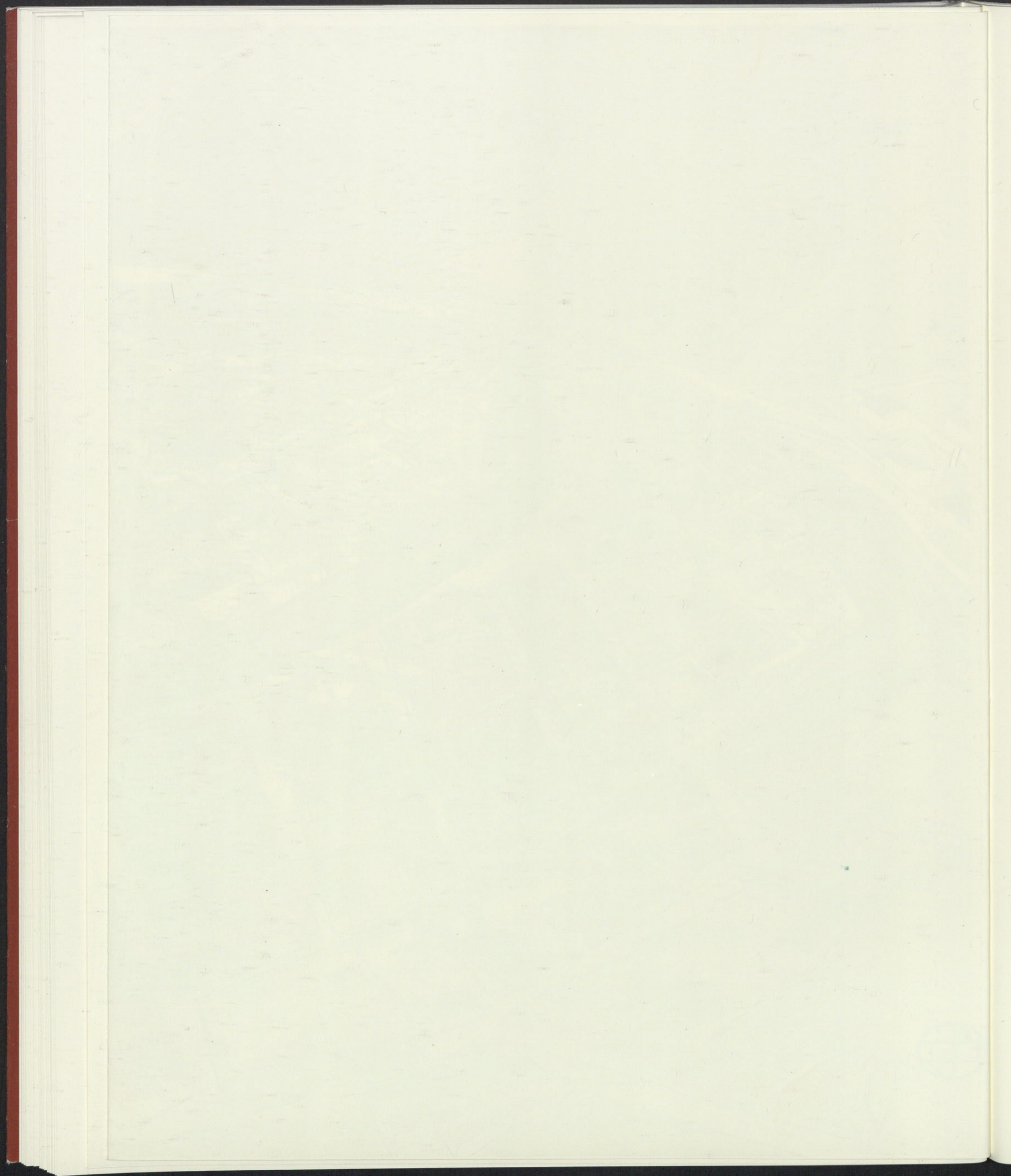
Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is too light to transcribe accurately.

**PEGO I ELS SEUS HABITANTS
A FINALS DEL
SEGLE XV**

Pegu i els seus habitants
a finals del segle XV

**PEGO I ELS SEUS HABITANTS
A FINALS DEL
SEGLE XV**

Carta de poblament. 1279 *original en llatí*

1279, setembre, 11. València.

El rei Pere III atorga una carta de poblament per al castell i la vall de Pego per a què siguen repoblades per part de diversos ciutadans de Barcelona.

A.- Pergamí original en una col·lecció particular. (Hi ha una reproducció fotogràfica a l'A.R.V., Vària, caixa n° 4, n° 28).

B.- Còpia coetània als registres reials, A.C.A., Reial Cancelleria, Registre n° 44, fol. 152v°.

Edicions

a.- CHABAS, R., «Carta puebla de Pego», *El Archivo*, t.I, 1886-87, pp. 419-420, 427-428.

b.- «Carta puebla de Pego», en *Pego (Miscelànea)*, Alacant, 1979, pp.69-71. (Sols inclou la seua traducció al castellà).

c.- GUINOT, E., *Cartes de poblament medievals valencianes*, València, Generalitat Valenciana, 1991, document n°. 192.

TEXT

Noverint universi quod nos, Petrus, Dei gratia rex Aragonum, damus et concedimus ad populandum et meliorandum vobis Berengario Suavis, Guillermo de Pelegiano, Jacobo de Podio et Bernardo de Pelegiano, civibus Barchinone, presentibus et recipientibus pro vobis et aliis populatoribus, castrum nostrum et totam vallem de Pego, cum omnibus terminis et pertinentiis suis, et cum omnibus possessionibus cultis et heremis, montibus et planis, amaryalibus, aquis et fontibus, et rivis, et cum omnibus arboribus diversorum generum, et cum vineis, et cum domibus ibi constructis et construendis. Concedimus etiam vobis quod vos dictam vallem et terminum dicti castri positus distribuere hominibus Barchinone et termini sui, et quibuscumque volueritis dum tamen non habeant aliquos honores vel hereditates in Regno Valentie; qui in termino dicti castri de Pego, in loco scilicet ubi fiet villa sive pobla faciant residentiam personalem. Volentes quod dictam vallem totam et terram cultam et laborativam que est in termino dicti castri, distribuatis in hunc modum, dando et asignando unicuique populatori sex iovatas terre, excepto quod viginti bonis hominibus dicte civitatis Barchinone et termini sui volentibus populari in termino dicti castri, assignetis unicuique prout vobis vissum fuerit decem iovatas terre. Concedimus etiam vobis et omnibus aliis populatoribus dicte vallis presentibus et futuris, quod sitis franchi et liberi ab omni lezda et pedagio, penso et mensuratico in termino dicti castri, et quod in Gandia et omnibus aliis locis in quibus homines

de Gandia sunt franchi, sitis vos et omnes populatores dicti loci de Pego, presentes et futuri, franchi et liberi de mercibus et rebus vestris prout dicti homines de Gandia sunt franchi, itaquod eamdem franchitatem habeatis quam habent dicti homines de Gandia. Concedimus etiam vobis quod in montibus, garricis, et amarjalibus que non coluntur vel laborantur, possitis libere pascere bestiarium vestrum, ligna facere et iuncos, et exercere alia que sint necessaria ad usus vestros dum non colantur. Hanc autem donationem et concessionem vobis et vestris et omnibus aliis populatoribus dicti castris presentibus et futuris, facimus sub tali conditione quod vos, et omnes alii populores detis nobis et nostris quolibet anno a chalendis mensis ianuarii primo venturis ad unum annum, et deinde annuatim in perpetuum in dictis chalendis, decem solidos regalium Valentie pro qualibet iovata terre. Donetis etiam nobis et nostris, vos et vestri et omnes alii populores presentes et futuri quolibet anno in perpetuum in dictis chalendis pro patuo vobis et ipsis populatoribus assignato ad edificandum domos et pro ipsis domibus, unam gallinam bonam receptibilem, et teneamini custodire et tenere ac salvare nobis sine missione nostri et nostrum castrum de Pego. Sub tali etiam conditione, quod dictas hereditates non possitis vendere alicui persone per decem annos, nec etiam possitis ipsas hereditates vel aliquid ex eis, aliquo tempore dare, vendere vel alienare clericis, militibus, locis sanctis, personis religiosis. Sed elapsis dictis decem annis possitis ipsas hereditates dare, vendere, vel alienare viro tamen consimilium vestrorum, salvo tamen semper nobis et nostris censu predicto et laudimio et fatica triginta dierum et omnibus supradictis ad forum Valentie.

Datum Valentie, tertio idus septembris, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo nono.

Sig+num Petri, Dei gratia regis Aragonum.

Testes sunt Guillermus Raymundus de Monte Catheno, Guilabertus de Crudiliis, Raymundetus de Cardona, Guillermus de Angularia, Periconus de Monte Catheno.

Sig+num Petri Marchesii, scriptoris domini regis predicti, qui mandato eiusdem hec scribi fecit et clausit loco, die et anno prefixis.

Carta de poblament. 1279 *transcripció en valencià*

1279, setembre, 11. València.

Sapien tots que Nós, En Pere, per la gràcia de Déu rei d'Aragó, donem i concedim per a poblar i millorar, a vosaltres Berenguer Suau, Guillem de Pallejà, Jaume de Puig i Bernat de Pallejà, ciutadans de Barcelona, presents i acceptants, per a vosaltres i els altres pobladors, el nostre castell i tota la vall de Pego amb tots els seus termes i pertinences, amb els camps conreats i erms, muntanyes, planes, marjals, aigües, fonts, rius i tots els arbres de diversos gèneres que hi ha, i amb totes les vinyes i cases allí construïdes o que s'hi faran. Us atorguem també que vosaltres pugueu repartir aquesta vall i el terme de dit castell entre els homes de Barcelona i el seu terme, i encara a qui vulgueu, amb la condició que no tinguen altres honors i heretats al Regne de València. Tots aquests hauran de fer la seua residència personal en el terme de dit castell de Pego, allà on hi siga feta la vila o pobla. Volem igualment que distribuïu tota la vall i terra conreada i per llaurar que està al terme d'aquest castell, i que ho féu de la següent manera: donant i assignant a cadascun dels pobladors sis jovades (18 Ha) de terra, tret de vint bons homes de Barcelona a qui en donareu deu segons millors us parega.

Concedim també a vosaltres i a tots els pobladors de la dita vall de Pego, presents i futurs, que sigueu francs i lliures de qualsevol lleuda, peatge i dret de pes i mesures en el terme del citat castell, i que també ho sigueu a Gandia i a tots els indrets en què els hòmens de dit lloc de Gandia en són francs dels mateixos impostos sobre les mercaderies, de tal manera que tingueu la mateixa franquesa que aquesta gent. També us atorguem que pugueu pasturar lliurement els ramats, i fer llenya i joncs, i altres usos que us siguen necessaris per totes les muntanyes, garrigues i marjals que no estiguen cultivats. I aquesta donació i concessió us la fem a vosaltres i a tots els pobladors de l'esmentat castell, presents i futurs, sota la condició que vosaltres i tots els altres pobladors ens doneu a Nós i als nostres successors cada any, el dia 1 de gener i per a sempre, deu sous reals de València per cada jovada de terra. Igualment ens donareu a Nós i als nostres, tots i cadascú dels actuals i futurs pobladors, una bona gallina per cada solar assignat per a edificar-hi cases i per les futures cases, estant, a més, obligats a custodiar, tenir i protegir per a nosaltres i a càrrec vostre, el castell de Pego. També establim la condició que no pugueu vendre les citades heretats a cap persona durant els primers deu anys, ni pugueu donar ni vendre aquestes heretats i cases a cavallers, i persones o institucions religioses. Passats, però, els deu anys, podreu donar o vendre i alienar les heretats a persones d'igual condició a la vostra, salvant-ne sempre en favor de nós el susdit cens, i els drets de lluisme i de fadiga durant trenta dies, tot segons els furs de València.

Fet a València, l'11 de setembre de l'any del Senyor mil dos-cents setanta-nou.

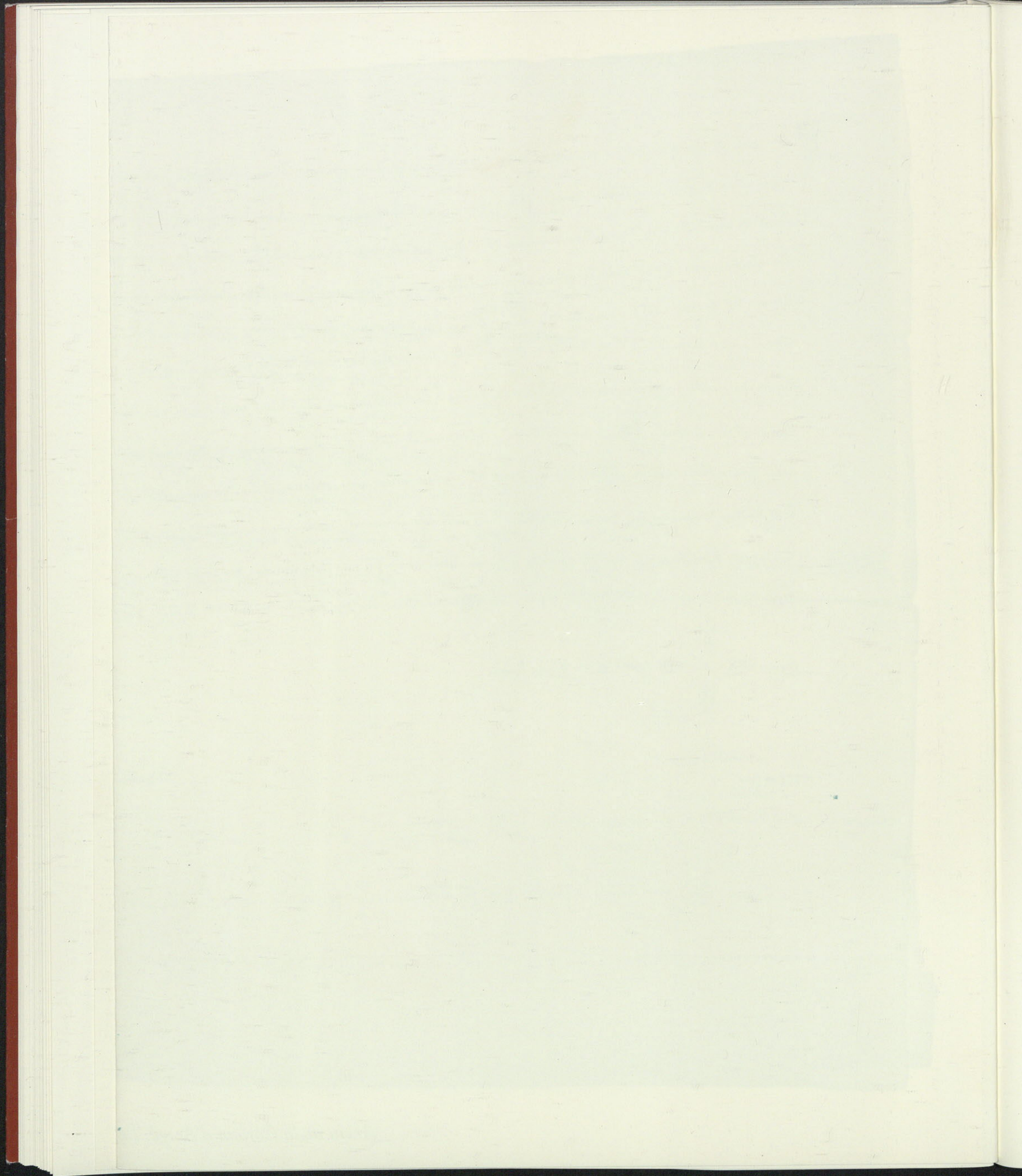
Sen+yal d'en Pere, per la gràcia de Déu rei d'Aragó.

En són testimonis Guillem Ramon de Montcada, Gilibert de Cruïlles, Ramonet de Cardona, Guillem d'Anglesola i Pericó de Montcada.

Sen+yal de Pere Marqués, escrivà del senyor rei, qui per manament d'aquest va escriure aquest document i el tancà en el lloc, dia i any abans dit.

**DOCUMENT ORIGINAL
DE LA
CARTA DE POBLAMENT DE PEGO
DE L'ANY 1279**

**DOCUMENT ORIGINAL
DE LA
CARTA DE POBLAMENT DE PEGO
DE L'ANY 1279**

Carta de poblament. 1286 *original en llatí*

1286, novembre, 16. Salou.

El rei Alfons III, davant el fracàs de la primera carta pobla que atorgà a Pego l'any 1279 el rei Pere III, atorga nova carta de poblament però donant ara la terra franca per millor atraure els pobladors.

[A].- Pergamí original perdut.

B.- Còpia coetània en els registres reials, A.C.A., Reial Cancelleria, Registre nº 64, fol. 156r^o-v^o.

Edicions.

a.- GUINOT, E., Cartes de poblament medievals valencianes, València, Generalitat Valenciana, 1991, document nº. 216.

TEXT.

Noverint universi quod nos, Alfonsus, etc., attendentes quod propter honerationes censo decem solidos pro iovata impositi per illustrissimi domini Petri etc., populatoribus valle de Pego, Regni Valentie, ipsa valle minus bene est populata immo in maiori parte est deteriorata. Ideoque, cupientes quod dicta vallis bene populetur et populatores qui ibi venerint gaudeant franquitate, per nos et nostros infranchimus ac franchos facimus vos, dictos populatores qui nunc ibi estis et eritis in futurum, a prestatione dictorum decem solidos censualim pro iovata, dantes et concedentes vobis de novo ad populandum ad forum Valentie, scilicet vobis Petro de Villanova, Bernardo de Corralio, Bernardo de Sancto Iohanne et Raimundo de Villanova, populatoribus dicti loci et simul vobis eam ducentos casatis totam vallem predictam, cum omnibus terminis ac pertinentiis suis, et cum introitibus et exitibus eorundem. Itaque, terra ipsius valle populata et non populata, culta et non culta, inter vos dividatur per divisores per nos ibi assignatos in hunc scilicet modum, quod centum quinquaginta christiani ibi hereditentur, et quinquaginta sarraceni vel plures si ibi stare voluerunt, qui habeant triginta iovatas terre ad opus ravalis apud alcheriam vocatam Favara. Residua alia terra in dicte vallis et termini sui dividatur inter dictos centum quinquaginta christianos ad arbitrium dictorum divisorum, volentes quod faciatis infra unum annum primum venturum villam sive populationem vestram, clausam muro et vallo, in loco dicto de Unchola, in qua populatione retinemus mercatum, operatoria, almudinum, pensum, furnos, molendina, balnea, carniceriam et omnia alia iura nobis ibidem pertinentis per forum Valentie, et iura etiam que ab aliis hominibus Regni Valentie recipimus et recipere debemus iuxta forum Valentie. Et sic vos dicti populatores presentes habere et facere habeatis dictam vallem, cum omnibus terminis et pertinentiis suis, et cum pascuis, aquis, montibus, amargalibus et aliis ademprivis, francham et liberam absque aliquo censu hereditatum, ad habendum, tenendum, possidendum et explectandum, et ad omnes vestras vestrorumque voluntates libere faciendum, exceptis militibus, sanctis et personis religiosis, sicut melius, etc., salva nobis dicta moreria et dictas triginta iovatas terre quas ad opus dictorum sarracenorum retinemus. Statuimus insuper quod nullus christianus emit ad ipsis sarracenis dictas iovatas vel partem eorum; vos etiam et quilibet vestrum teneamini nichilominus in dicta villa facere residentiam personalem, et quod infra quinque annos proximos venturos aliquis vestrum non possit vendere hereditates predictas. Pro hac autem concessione et franchitate habuimus et accepimus a vobis quinque mille solidos regaliū. Mandantes per presentes universis iusticie, baiulis, partitores, procuratoribus et aliis officialibus nostros quod concessionem istam firmam habeant et observent, firmamque faciant imperpetuum observare.

Datum in portu Salodii, XV° kalendas setembris. [M CC LXXX VI].

Notes of the ...
...

...

...

Carta de poblament. 1286 *transcripció en valencià*

1286, novembre, 16. Salou.

Sàpiguen tots que Nós, Alfons, etc., atenent que per la càrrega de 10 sous per jovada imposada per l'il·lustríssim rei Pere, etc., als pobladors de la vall de Pego, situada al Regne de València, aquesta vall està mal poblada i fins i tot abandonada en la seua major part. Per aquesta raó, desitjant que dita vall se poble bé i que els pobladors que hi vinguen gaudixquen de franquesa, en el nostre nom i en el dels nostres enfranquim i fem francs a tots els pobladors actuals i futurs de la vall del pagament dels dits 10 sous de cens per jovada, donant-vos-la de nou per a poblar segons el fur de València a vosaltres, Pere de Vilanova, Bernat de Corral, Bernat de Sant Joan i Ramon de Vilanova, pobladors de dit lloc, i també a altres dues-centes famílies, amb tots els seus termes i pertinences, i amb les entrades i sortides d'ella. De tal manera que la terra d'aquesta vall, poblada i no poblada, cultivada i inculta, siga dividida entre vosaltres pels repartidors que Nós hi hem nomenat, d'aquesta manera: que hi siguen heretats cent-cinquanta cristians i també cinquanta famílies de sarraïns o més si allí hi volen quedar-se, els quals tinguen trenta jovades de terra en forma de raval junt a l'alqueria de Favara. La terra restant en dit terme i la seua vall serà dividida entre els dits cent-cinquanta famílies de cristians, a voluntat de dits repartidors reials, i volem que en el termini d'un any hi edifiqueu la vila o pobla vostra, tancada amb mur i vall, en el lloc anomenat Uxola, en la qual població ens hi reservem el mercat, obradors, alfòndec, pesos, forns, molins, banys, carnisseria, i tots els altres drets que ens hi corresponen pel fur de València, a més dels drets que els altres homes del Regne de València ens paguen i deuen segons dit fur. I d'aquesta manera vosaltres, dits actuals pobladors, tingueu i féu tenir dita vall de forma franca i lliure, sense cap cens, amb tots els seus termes i pertinences, i amb les seues pastures, aigües, muntanyes, marjals i altres emprius, podent tindre-la, posseir i explotar i fer-ne el que vulgueu segons vostra voluntat i la dels vostres, llevat de donar o vendre a cavallers, i persones de condició religiosa, de la millor manera possible, etc. Retenim només per a Nós dita moreria i les dites trenta jovades de terra que hi hem assenyalat per als sarraïns. També estipulem que cap cristià pugua comprar dites jovades o bé part d'elles d'aquests sarraïns, que tots vosaltres hi tingueu que fer residència personal, i que durant els pròxims cinc anys no pugueu vendre aquestes heretats a ningú. A canvi d'aquesta concessió i franquesa cobrem i rebem de vosaltres 5.000 sous reals, manant per la present a tots els justícies, batlles, partidors, procuradors i altres oficials nostres que respecten i defensen fermament aquesta concessió per a sempre.

Atorgada en el port de Salou, a 18 d'agost de 1286.

Journal of the
American Medical Association

The following is a list of the members of the American Medical Association, as reported in the Journal of the American Medical Association, for the year 1910.

The members are listed in alphabetical order, and are divided into two classes: Regular Members and Life Members.

Regular Members: [List of names]

Life Members: [List of names]

VOCABULARI

NÚRIA GÓMEZ, ANNA SALA I MARIA SENDRA

ALQUERIA: Conjunt de cases, els habitants de les quals explotaven un terme determinat situat al seu voltant. Es tracta d'un lloc d'habitat de camperols lliures que eren propietaris de les seves terres.

Era la unitat més petita del districte castral en el Xarq Al- Andalus.

Moltes alqueries portaven topònims gentilicis en Beni (fill de) el que feia suposar que s'havien assentant sobre la base de grups parentals.

CARTA DE POBLAMENT: Contracte feudal col·lectiu per a la població o colonització d'un lloc (i per al cultiu de la terra) entre el rei o senyor i els colons, en el què generalment s'expressen els deures i drets mutus junt a importants normes de caràcter polític, religiós, econòmic, militar i administratiu. S'establia, doncs, el marc de relacions que calia seguir en la comunitat formada o que estava formant-se.

CIUTADÀ: Categoria social que denomina els poderosos grups urbans que aparegueren com a conseqüència del creixement i desenvolupament experimentat per les ciutats, entre els segles XI al XIII. S'enquadraven jurídicament dins l'estament popular però arribaren a considerar-se com nobles de segon ordre.

Els ciutadans tenien en les seves mans el control polític de les ciutats, ja que formaven part del Consells municipals.

COLONITZACIÓ: Procés que consta de tres fases: la conquesta, l'organització político-administrativa i l'explotació econòmica del territori. Aquesta última era duta a terme pels colons, que en l'Edat Mitjana eren camperols lliures, però dependents d'un senyor feudal, que cultivaven terres alienes.

EMFITEUSI: Cessió perpètua o per un temps indefinit de la possessió d'un bé, generalment immoble, mitjançant el pagament d'un cànon anual que es paga a l'arrendador. L'arrendador, el senyor, segueix conservant el domini directe (possessió de la terra), mentre que el camperol obté el domini útil i usdefruit de les terres cedides.

FADIGA: Dret que atorga el rei al senyor feudal, mitjançant el qual el camperol emfitèuta si vol vendre la seua propietat havia d'oferir-ho primer al senyor, que l'hauria de comprar al mateix preu que l'arrendatari la volia vendre. De no presentar-se la Fadiga al senyor i efectuar-se la venda s'incorreria en pena d'embarg.

FEUDALISME: Sistema social, polític i econòmic que es dona a l'Europa occidental entre els segles XI al XIII.

El que defineix aquest sistema és el vincle de doble dependència entre el senyor (propietari de la terra) i el vassall (treballador de la terra). El senyor tenia l'obligació de mantenir i protegir al vassall i de concedir-li un bé material, que generalment era un terreny, anomenat feu. Mentre que el vassall li devia al seu senyor obediència, fidelitat i servei.

FRANC I LLIURE: Exempt de certes càrregues.

FUR DE VALÈNCIA: Conjunt de normes establertes per al règim jurídic de la ciutat de València, concedides per Jaume I l'any 1240 i anomenades la "Costum". Aquestes, després d'aprovar-se en les Cort de 1261, passaren a regir tot el Regne. La intenció era evitar que València fos una expansió territorial natural d'Aragó i per a tal fi es creà un nou regne dotat d'unes lleis i d'una organització jurídic-política pròpia i que propiciaven un autogovern com a poble subordinat tan sols al rei.

HERETAT: Porció de terreny major que el tros (unitat de mesura). Podia comprendre una partida sencera o fragments d'aquesta, pertanyents a un únic propietari.

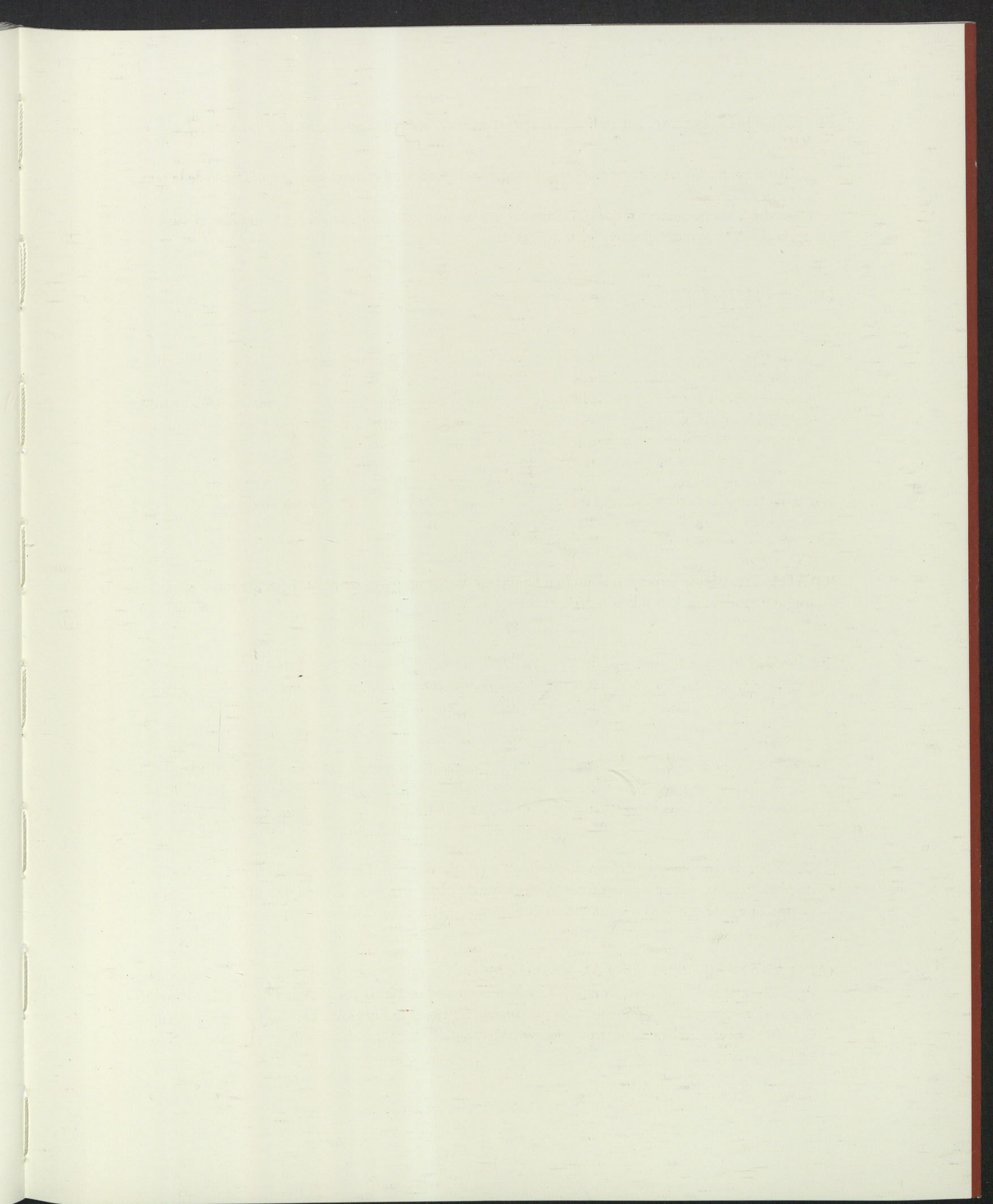
JOVADA: Extensió de terreny que podien llaurar en un dia un parell de bous. 1 jovada són 6 jornals, 1 jornal 6 fanecades, 1 jovada són 36 fanecades o 2,99 ha.

LLUÏSME: Dret que té el senyor de rebre un 10% del valor de la venda d'un bé emfitèutic entre dos particulars, sent normalment pagat pel venedor. Aquesta quantitat s'anomena "lluició" i a partir de l'any 1251 Jaume I ho regulà perquè també el rei la percebria.

MUDÈJAR: També anomenat moro o sarraí. És el musulmà que continuà vivint en terres valencianes després de la Conquesta. El mudèjars continuaren practicant l'Islam fins que l'any 1525 foren obligats a convertir-se al Cristianisme, llavors passarien a dir-se moriscs.

SOU: Unitat de compte equivalent a dotze diners o rals de València. Els diners es fabricaven amb aliatge de plata i coure, cada diner contenia 0,26 grams de plata, per tant, la plata que hi havia en un sou pujava a poc més de 3 grams. Els diners s'utilitzaren com a moneda de compte durant l'època fóral.

XARQ AL-ANDALUS (SHARQ AL-ANDALUS): És la part més oriental d'al-Andalus. Xarq en àrab significa "oriental", "Est" o "llevant". Estaria format per una línia imaginària que des dels Pirineus orientals abraçava els actuals territoris provincials de Huesca, Zaragoza, Lleida, Tarragona, Teruel i Castelló; Cuenca i València; Albacete i Alacant, així com des de Múrcia fins Cartagena i també s'inclouen les Illes Balears.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY 101

LECTURE NOTES

BY [Name]

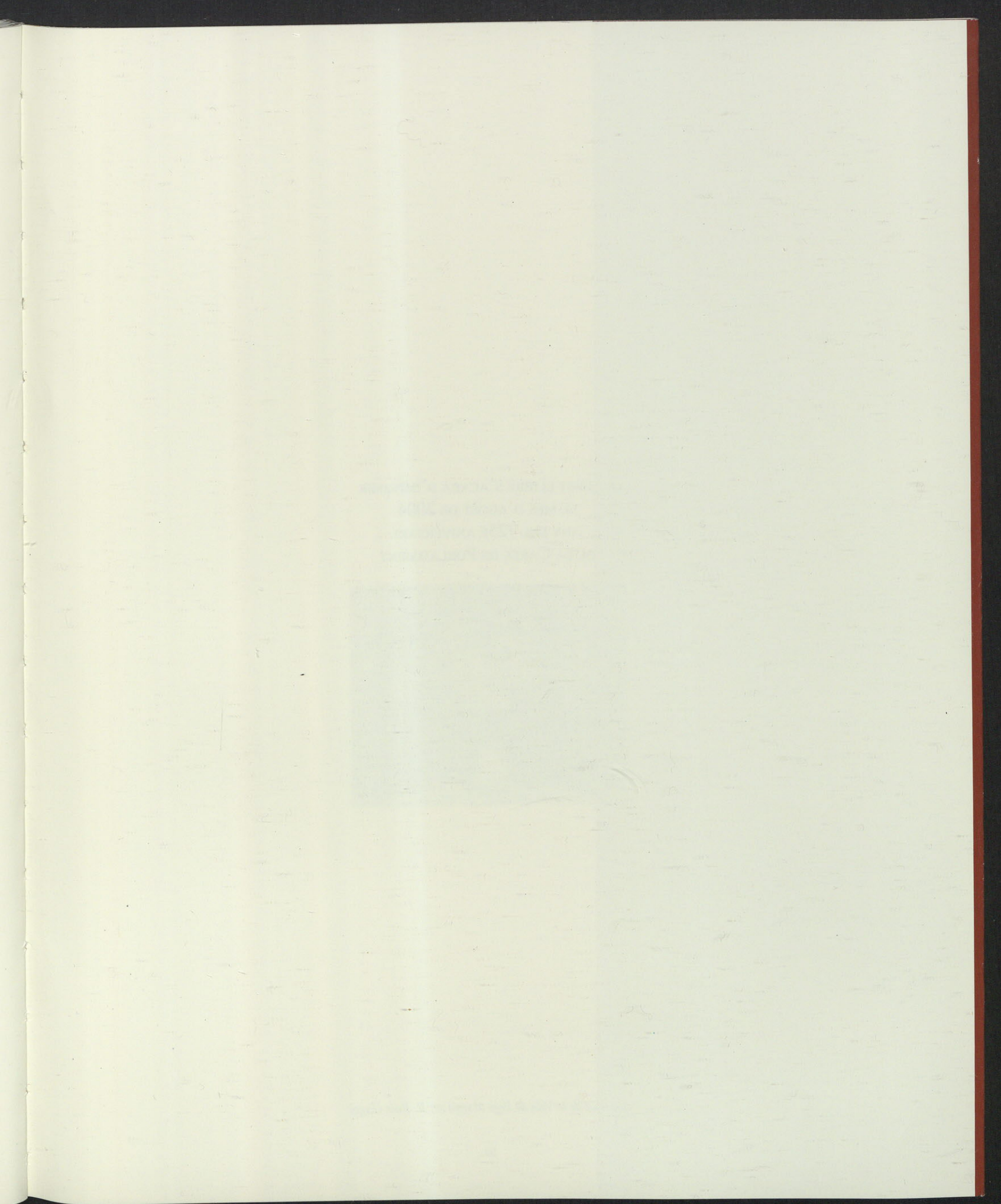
DATE

CHAPTER 1

INTRODUCTION

THE PHILOSOPHY OF

PLATO

AQUEST LLIBRE S'ACABÀ D'IMPRIMIR
EL MES D'AGOST DE 2004
ANY DEL 725É ANIVERSARI
DE LA CARTA DE POBLAMMENT

Socarrat de la Vila de Pego al segle XV. R. Ruiz (Pego)

725 años
Anys Pego
1279 • 2004

COL·LABORA:

 IBERDROLA